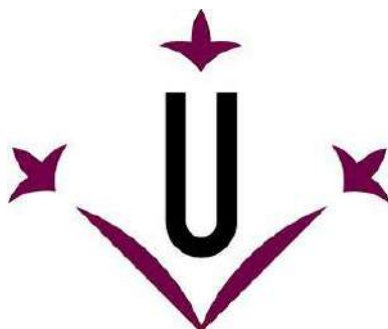

NAIXEM O ENS HI TORNEM?

Propostes didàctiques al voltant del sexe, el gènere i la identitat

Autora: Alba Monfort Pardell
Tutora: Laura Salvatierra Monfort

Treball de Fi de Grau
Doble titulació: Grau en Educació Infantil
i Grau en Educació Primària
17/06/2020

Universitat de Lleida

RESUM

El Treball de Fi de Grau presentat a continuació sorgeix com una necessitat d'incloure en el paradigma educatiu i sociocultural actual l'estat emergent sobre la igualtat de gènere. El treball es divideix en dos apartats: una revisió bibliogràfica de sexe, gènere i identitat a través de discursos de diverses autores i autors de llibres, articles i estudis, i una proposta d'intervenció sotmesa a trencar els esquemes tradicionalment establerts en el discurs d'una societat androcentrista i heteropatriarcal. Es genera una reflexió davant d'aquesta situació en la que es requereix un canvi en una educació normalitzadora de desigualtat i transmissora d'estereotips i rols de gènere, sota l'objectiu d'aconseguir avançar cap a la igualtat, la tolerància i la inclusió.

Paraules clau: sexe, gènere, identitat, identitat de gènere, estereotips i rols de gènere.

ABSTRACT

The current final dissertation develops the need to include the emerging state of gender equality in the educational and sociocultural paradigm. The project is divided into two sections: a bibliographic review of sex, gender and identity through discourses of various authors of books, articles and studies, and a proposal for intervention subject to breaking the schemes traditionally established in the discourse of an androcentric and heteropatriarchal society. A reflection is generated in the face of this situation, which requires a change in an education that normalizes inequality and transmits stereotypes and gender roles, with the aim of advancing towards equality, tolerance and inclusion.

Key words: sex, gender, identity, gender identity, stereotypes and gender roles

Taula de continguts

1. Introducció	3
2. Justificació	5
3. Metodologia	7
4. Objectius	9
5. Marc teòric	10
5.1. Conceptes	10
5.2. La identitat personal	12
5.2.1. Paradigme sexe-gènere	15
5.3. La identitat de gènere	18
5.3.1. Estereotips i rols de gènere	21
5.3.2. Els agents socialitzadors i la seva influència en el desenvolupament de la identitat de gènere	24
5.4. Escola i gènere	32
5.4.1. Coeducació	36
6. Propostes didàctiques	39
6.1. Justificació metodològica	39
6.2. Contextualització	42
6.3. Temporització	43
6.4. Objectius i continguts	44
6.5. Àrees, capacitats i competències	45
6.6. Desenvolupament de les propostes didàctiques	48
6.6.1. Educació Infantil	48
6.6.2. Educació Primària	62
6.7. Avaluació	74
7. Conclusions	75
8. Reflexions personals	77
9. Bibliografia	78
9.1. Referències visuals	82
ANNEXOS	83

1. Introducció

En els darrers anys sembla haver-se creat un fort moviment d'igualtat de gènere i acceptació a la diversitat, apropant-se a un avenç cap a una societat més tolerant i integradora. Tanmateix, la influència d'una societat històricament androcentrista i heteropatriarcal comporta que encara existeixin molts prejudicis, estereotips i rols de gènere interioritzats en el pensament i el comportament de la gent, partint d'uns patrons establerts de quelcom "normal". Qualsevol cosa que se'n surti d'aquests patrons, queda classificada i etiquetada, fent que es generi discriminació i rebuig.

Moltes vegades, tot i que formalment donem per bo que les persones som diverses, úniques i irrepetibles, quan ens trobem amb persones que tenen formes de ser o de comportar-se "diferents" la nostra reacció pot no ser la coherent amb aquesta idea. Dit d'una altra manera, en ocasions, costa acceptar a les persones que són, o que semblen, diferents a nosaltres (Azqueta, 2014).

D'aquesta forma, hi ha establerts uns patrons i estàndards socials els quals demarquen com haurien de ser les persones per ser com s'espera que siguin. La idealització d'una concepció binarista limita l'expressió i la identificació més enllà del sexe masculí i femení, a la vegada que s'atorga el mateix gènere a dit sexe. Es tanca el ventall d'opcions més enllà d'aquest dualisme i s'associen comportaments i característiques a cadascuna de les figures, representant la feminitat i la masculinitat com a únics i incompatibles amb el sexe contrari. És d'aquesta forma com es continuen mantenint els estereotips i rols de gènere, creant persones esclaves a comportar-se d'acord als seus trets biològics.

Cal destacar, també, que a més a més de la repressió social i la manca d'acceptació, el gènere i la sexualitat són també temes tabú encara avui en dia. Una clara representació es mostra en la manca d'educació de gènere en les escoles, la qual comporta una tergiversació de la realitat, creant infants oprimits d'expressió i pensament i propiciant la continuïtat de construcció i transmissió d'estereotips.

L'omissió d'aquest tema també transmet idees i creences implícites al nostre alumnat, ja que només es fa visible una forma de viure. Entra a formar part d'un currículum ocult la idea que hi ha formes de viure la identitat més adequades que d'altres, que hi ha orientacions i identitats sexuals i de gènere correctes i altres incorrectes a causa que d'algunes és apte i acceptat parlar mentre que altres han

de romandre ocultes com si d'un delicte o alguna cosa antinatural es tractés (Afán, 2018).

S'ignora per complet el fet que el desenvolupament de la identitat dels infants es produeix en major mesura a través de la socialització a l'escola, sent aquesta un agent socialitzador transmissor d'estereotips i rols de gènere si no lluita per una educació basada en el respecte i la igualtat. La manca d'informació, formació i acompanyament als infants, promou patrons i conductes sexistes i discriminatòries. S'hauria de vetllar per una educació en la diversitat, ja no només de gènere, sinó de pensament, deixant el lliure enriquiment dels infants i podent garantir un desenvolupament integral sense pressió ni límits.

Així mateix, es necessita un canvi sociocultural per tal de trencar amb les exposades problemàtiques. Tot i que, sembli una tasca complicada, és notòria la gran onada de pensaments, discursos i moviments a favor de l'acceptació, la tolerància i la igualtat, i sembla que en els darrers anys s'ha fet una progressió. S'ha de continuar treballant i insistint per construir societats lliures de pensaments sexistes i discriminatoris, amb una meta idíl·lica on aquesta "acceptació" fos una normalització i que, per tant, no fos necessària la tolerància. És a dir, quelcom normal no és necessari treballar perquè aquest no sigui exclòs, infravalorat o marginat.

2. Justificació

En els darrers anys he cursat diverses assignatures d'art al llarg del grau. Gràcies a aquestes i a la professionalitat de les docents amb els quals he compartit hores, he descobert l'art no només com a manifestació de talent i bellesa, sinó com a eina i mitjà de transmissió social, quelcom utilitzat per la reivindicació, la lluita i l'empoderament. Més enllà del "pinta i coloreja", aquestes assignatures no eren destinades a la didàctica de l'art o l'aprenentatge de diferents tècniques, més aviat utilitzàvem l'art com a eix per representar i treballar qualsevol temàtica (passant des del feminisme, al racisme o l'ecologisme) tot veient la importància de les arts visuals.

Bé doncs, havent vist el poder que té l'art com a agent de transmissió, vaig decidir que volia portar el meu Treball de Fi de Grau (TFG en posteriors mencions) per aquest camí, tot unint art i educació. Aprofitant les últimes pràctiques acadèmiques, volia dur a terme una proposta didàctica a l'aula relacionada amb alguna temàtica que realment transcendís en l'actualitat. I què millor que el gènere i la identitat.

Són moltes les problemàtiques que m'he anat trobant a les aules al llarg de tota la meua experiència, des de micromasclismes massa normalitzats, a llenguatge sexista, estereotips de gènere o discriminació, entre tantes d'altres coses ocultes a ulls d'una societat encara amb un pensament heteropatriarcal. És per aquest motiu, que vaig decidir seria un bon tema per treballar amb els infants, sent aquestes encara els responsables de pujar una societat diferent. Altrament, també és una de les temàtiques més absents actualment en les aules, sent perquè no hi ha cap espai curricular on s'inclou, perquè no hi ha l'interès per part de l'escola i/o les famílies, o perquè segueix sent un tema tabú.

Tenint en compte la idea de portar a l'aula una proposta didàctica, prèviament s'havia de fer un estudi per tantejar quins coneixements i creences tenien els infants i utilitzar-ho com a punt de partida. És en aquest moment quan es va incloure l'opció de realitzar entrevistes a direcció/professorat i enquestes als mateixos infants, aportant les dades actuals i necessàries per poder desenvolupar la proposta amb fonaments. Per una banda, per recol·lectar els coneixements dels nens i nenes, d'on els han adquirit i quines influències els envolten per tal de mantenir-los o transformar-los. D'altra banda, per conèixer com els centres tracten el tema, el tenen present, l'inclouen o directament n'hi ha un rebuig.

Tanmateix, a causa de l'actual crisi de la Covid-19, s'ha hagut de fer una adaptació gairebé total del desenvolupament d'aquest TFG. El que en un principi anava a enfocar-se en ser un treball de camp, s'ha convertit en el desenvolupament d'un anàlisi bibliogràfic del tema, en base al qual s'ha creat una programació didàctica per treballar gènere, identitat i igualtat a Educació Infantil i Primària (detallat en l'apartat de metodologia)

Altrament, també he escollit aquest tema per preparar-me professionalment en aquest àmbit. Si bé és cert que tractem molt coneixement teòric i curricular durant tot el grau, però considero hi ha una carència d'aspectes personals i socials (ja sigui com en aquest cas el gènere, o com per exemple els models familiars, els trastorns alimentaris o la mort) que mai els hem arribat a tractar i que, al cap i a la fi, entren dintre de la conformació de la persona i la identitat. Com a futura docent m'interessa tenir les eines necessàries per proporcionar als infants un pròsper desenvolupament de la identitat, tot incloent valors com la igualtat, la tolerància i el pensament crític, entre molts d'altres.

Estem en una societat en la qual encara estan molt arrelats pensaments tradicionalment masculistes i no igualitaris. És per aquest motiu que hauria d'haver-hi un canvi en l'educació, partint d'una base amb ideals feministes, tot vetllant per la igualtat de gènere. Des de la meva experiència, és treballant amb els infants quan aconseguirem canviar els estereotips i els anteriorment citats pensaments, tenint en compte que l'escola és un dels principals agents socialitzadors dels infants.

3. Metodología

L'actual TFG s'estructura en dues parts, la fonamentació teòrica i la implementació de dita teoria en la part pràctica, en la qual s'han desenvolupat dues propostes d'intervenció a l'aula (una per Educació Infantil i una per Primària).

En aquesta fonamentació teòrica, s'ha dut a terme una recerca bibliogràfica a través de diferents autors i autores de llibres, articles i pàgines web per tractar sexe i gènere. No es tracta només d'una mera definició de conceptes, sinó que a la vegada s'ha fet una anàlisi de diferents conceptes involucrats amb la societat amb la finalitat de poder encabir aquests coneixements dintre de l'educació. S'ha considerat el desenvolupament de la identitat i la identitat de gènere com un factor totalment transcendent en la conformació de la persona i que, per tant, en l'etapa infantil és primordial fer una introducció de qualitat en el tema, trencant estereotips i rols de gènere creats per la societat heteropatriarcal en la qual vivim.

Com s'ha comentat en l'anterior apartat, el desenvolupament de la part pràctica d'aquest TFG s'ha vist afectat per l'aturada provocada per la pandèmia de la Covid-19. A més a més, lligat a les circumstàncies actuals, tampoc s'ha pogut intervenir de forma virtual amb les escoles que havien de participar en el projecte.

Originalment, el treball es basava en un estudi de camp sobre gènere, rols i estereotips en diverses escoles de Lleida. Per una banda s'anava a passar una enquesta a infants d'EI5 i 5è (sempre adaptada al nivell de desenvolupament cognitiu corresponent) amb la finalitat de recollir els coneixements que tenen els infants per veure en quina mesura s'ha consolidat en les noves generacions els estereotips de gènere i com han afectat en el seu pensament. D'altra banda, també s'anava a entrevistar als centres per fer un estudi sobre com es tracta el gènere a l'escola, volent donar importància en el context dels infants, les característiques socioculturals i els agents socialitzadors que els envolten.

Amb l'arribada de l'aturada, ja es van fer unes primeres modificacions. Entre aquestes, es trobava la realització de l'enquesta de forma virtual i l'eliminació d'aquesta en l'etapa d'infantil, atès a la impossibilitat d'intervenció vivencial. En tractar-se de nens i nenes que encara s'estan introduint a la lectoescriptura i d'un tema no gaire desenvolupat al centre, es va valorar la poca eficàcia de l'enquesta virtual, sent gairebé essencial l'ajuda de les famílies en la realització d'aquesta i obtenint, d'aquesta forma, uns resultats molt poc

acurats a la realitat. Així doncs, es va optar per un canvi metodològic en el qual es va introduir la creació d'una intervenció didàctica en Educació Infantil.

Més endavant, un cop havent fet la corresponent revisió bibliogràfica i havent desenvolupat el model d'enquesta i entrevista, en contactar amb les escoles, o bé no es va obtenir resposta, o la resposta va ser negativa, exposant el tema com a inadequat. Aquests resultats diuen molt de com la societat segueix estancada en un model heteropatriarcal, negant la necessitat de tractar la discriminació de gènere o bé ignorant el tema com si no hi hagués res a tractar. El fet que un centre decideixi incloure o no l'educació de gènere marca una clara diferència en la conformació dels ideals, i conseqüentment, de la identitat dels infants. En cas negatiu, la suma dels mateixos ideals de l'escola amb els diferents inputs de la resta d'agents socialitzadors, continuaran amb la propagació d'estereotips i classificacions establertes en aquesta societat.

Finalment, davant d'una situació imprevista i complicada a causa de la impossibilitat d'interacció presencial amb les escoles, es va optar per desenvolupar una proposta didàctica tant a Infantil com a Primària. Davant d'aquesta situació en la qual s'ha pogut comprovar que les escoles encara no han fet el pas d'introduir el gènere com un dels àmbits de l'educació, s'ha considerat adient partir dels coneixements bàsics de sexe, gènere, identitat, estereotips i rols. Si bé és cert, només es parlarà i quedarà limitat pel binarisme, aquest fet és degut a dos motius: primerament, es tracta d'una aplicació escolar, sent la diversitat de gènere i sexual un tret encara complicat pels nens i nenes d'Educació Infantil; en segon lloc, es fa un plantejament d'acord a la situació sociocultural actual, en la qual no hi ha una educació de sexe i gènere de qualitat, sent aquesta com a molt present en l'institut i limitant-se a seguir transmetent el genèric heterosexual. D'aquesta forma, encara que amb l'alumnat d'Educació Primària ja es poguessin introduir temes més complexos, s'ha optat per fer un treball encarat a la fonamentació de conceptes bàsics, per trencar estereotips i rols i crear una visió més inclusiva i crítica envers allò socialment imposat.

4. Objectius

Objectius generals

- Apropar coneixements actuals al voltant de l'educació sexual i el gènere
- Identificar influències socials en el desenvolupament del pensament i la identitat
- Trencar amb la idea associada de sexe i gènere
- Trencar amb els estereotips i rols de gènere fortament arrelats a la societat
- Promoure la igualtat i el respecte cap a la diversitat de sexe i gènere

D'aquests objectius generals en deriven dos objectius específics que són:

- Realitzar una recerca bibliogràfica al voltant de la idea sociocultural de sexe, gènere i identitat
- Crear una proposta didàctica sobre la temàtica actual adreçada tant a infantil com a primària, i dirigida a una futura implementació en les aules

5. Marc teòric

El marc teòric presentat a continuació pretén mostrar els discursos sexistes i discriminatoris de la societat actual. Són molts els temes que es consideren claus per una major comprensió del present TFG. Per aquest motiu, s'ha creat aquest primer apartat dedicat als conceptes, seleccionant una terminologia clau en l'àrea per tal d'aclarir i facilitar la comprensió del desenvolupament del treball. Posteriorment, com bé s'ha indicat anteriorment, es desenvolupa una revisió teòricoconceptual amb relació a la temàtica esmentada.

5.1. Conceptes

- Sexe: Conjunt de característiques genètiques i biològiques que determinen la condició masculina o femenina del regne animal, i per tant, també dels humans. És una categorització física la qual caracteritza homes i dones amb diferències genitals, hormonals i cromosòmiques (Escobar, 2017).
- Gènere: Construcció social en la qual es determinen actituds, rols i característiques generalment associades al sexe biològic. Són aspectes determinats i canviants segons cultura i societat, sense cap fonamentació biològica i lligats de forma immediata al sexe d'un individu (Lagarde, 2018).
- Identitat de gènere: percepció interna i individual del propi gènere, la qual pot coincidir o no amb el sexe biològic o amb el gènere socialment preestablert inclús abans de néixer.
- Igualtat de gènere: Igualtat de drets i oportunitats sense motiu de discriminació de gènere, és a dir, homes i dones s'ha de trobar en igualtat de condicions, considerant necessitats, interessos i prioritats per ambdós de la mateixa forma, independentment del sexe i gènere (UNESCO, 2016).
- Androcentrisme: "L'home com a mesura totes les coses" (Sau, 2000). És la comprensió i la visió de la vida i el món centrades en una perspectiva masculina utilitzada per generalitzar tots els individus. No només és un pensament masculí, sinó que homes i dones tenen trets androcentristes atès a una socialització

històricament patriarcal. El llenguatge és una de les evidències més clares, havent normalitzat l'ús del mot masculí com a referent totalitari.

- Sexisme: Conjunt de creences i mètodes que promouen i mantenen la discriminació i diferenciació amb motiu de superioritat del sexe biològic, entenent l'home jeràrquicament superior i dominant a la dona i assumint per naturalesa la diferència de capacitats d'uns i altres (Instituto Nacional de las Mujeres, XXX). No s'ha de confondre amb el masclisme, sent aquestes accions, discursos i actituds discriminatòries i prepotents amb motiu de gènere. Limone (2005) afirma que mentre que el masclisme és el comportament, el sexisme és el mètode o l'estratègia per continuar amb la jerarquització socialment establerta (Limone, 2005)
- Estereotips de gènere (EG): Concepcions i pensaments atribuïts a ser home o dona que determinen quelcom socialment normal i correcte. Segons Monforte i Úbeda-Colomer (2019) els estereotips de gènere tenen doble funció: per una banda, generar característiques excloents i diferenciadores a cada categoria sexual/de gènere; i, d'altra banda, establir què és socialment correcte i acceptat en cada gènere/sexe, com ara comportaments, sentiments, formes d'actuar i de pensar, etc. Són basats en pensaments socioculturals, canviants en cada espai i temps. Els estereotips dictaminen pensaments i creences sobre com són els homes i les dones (EG descriptius) o bé sobre atributs que "s'han de tenir" per ser home o dona (EG prescriptius).
- Rols de gènere (RG): Pautes, accions i comportaments que l'estructura social i cultural marquen com quelcom corresponent a l'home o la dona (UNESCO, 2016).

5.2. La identitat personal

S'entén que la identitat és el procés de construcció personal el qual defineix individualment a cada persona. Aquest és dinàmic i es prolonga al llarg de tota la vida. Tanmateix, per molt que sigui un procés personal, es veu influenciat de forma social i cultural (comportament, pensament) i material (imatge personal, aspecte físic) (Echevarría, 2018). Tant en l'àmbit social com cultural, intervé l'opinió aliena per encaixar en un context social, amb la diferència de l'escala d'aquest grup. Mentre que culturalment són trets que categoritzen més massivament (religió, nacionalitat, professió, etc.), socialment intervenen criteris i expectatives més personals (grup d'amics, companys/anyes de classe, de feina, etc.).

Lagarde¹ assegura que la identitat personal està conformada per diverses dimensions: la identitat assignada (ex. el gènere), la identitat apresada (ex. estereotips i rols de gènere) i la identitat internalitzada (el nostre posicionament envers les dues anteriors). Aquestes estan en continu desenvolupament, són dinàmiques i incoherents, i es veuen afectades segons el context en el qual ens desenvolupem, tenint influència de les experiències personals i dels prejudicis que dicten què s'espera de nosaltres socialment. És per aquest motiu que arribar a trobar una estabilitat d'autoidentitat és molt complicat, sent sempre víctimes de l'opressió de la societat.

D'aquesta forma, la identitat personal genera una imatge mental de la persona que som o que volem arribar a ser. Moltes vegades ens basem no només amb les imposicions personals i socials, sinó que ens veiem influenciats pel desig de ser com una o varies de les nostres persones referents. En el desenvolupament de la identitat personal es barregen aspectes de totes les nostres experiències, doncs aquesta es comença a desenvolupar des del moment en què naixem, fins que morim. Així doncs, és un procés de construcció actiu, a la vegada que passiu, ens formem i ens formen.

Segons Erikson² les persones passen per 8 estadis de desenvolupament personal. En aquests es duu a terme la superació de conflictes interns, que acompanyats pels agents socialitzadors més influents en cada període, conforma la nostra identitat d'una manera o una altra. Dits estadis són els següents:

¹ Echevarría, H. (2018). *Identidades*. Recuperat de <https://psicoguias.com/identidades/>

² Regader, B. (2018). La Teoría del Desarrollo Psicosocial de Erik Erikson. Recuperat de <https://psicologiymente.com/desarrollo/teoria-del-desarrollo-psicosocial-erikson>

ESTADIOS	CRISIS <i>picosociales</i>	RELACIONES / VINCULACIONES
1.- Infancia	Confianza Vs. Desconfianza	Madre / Orden còsmico
2.- Niñez temprana	Autonomía Vs. Verguenza	Padres / De ley y orden.
3.- Edad de Juego	Iniciativa Vs. Culpa	Familia Bàsica / Dramàticas e ideales
4.- Edad escolar	Industria Vs. Inferioridad	Vecindad, escuela / Formalismo-Tecnología
5.- Adolescencia	Identidad Vs. Confusi3n	Pares, grupo, liderazgo/ Ideología
6.- Juventud	Intimidaci3n Vs. Aislamiento	Amistad, sexo: Afiliativas / cooperaci3n y competici3n.
7.- Adultez	Generatividad Vs. Estancamiento	Generacionales: trabajo dividido- casa compartida/ Cultura-Educaci3n-Tradici3n
8.- Vejez	Integridad Vs. desesperanza	Especie humana (mis especies) / Filos3ficas

Figura 1: Taula Estadis Erikson. Extret de Regarder.

En el moment del naixement, els infants adquireixen una identitat establerta pel context familiar. Aquesta segurament es veurà majorment reflectida en els primers anys de la infantesa en la pròpia identitat contemplant la teoria de l'efecte Pigmalión³ la qual explica que les expectatives que es tenen envers una persona influeixen de forma tant positiva com negativa en el seu desenvolupament.

Un cop superada aquesta etapa primerenca els infants comencen a desenvolupar l'autoconcepte i l'autoestima personal. Segons Morales i Represas⁴ a partir dels 6 anys els infants deixen de dependre tant de la imatge familiar, sent l'autoimatge (amb una autoestima positiva i percepci3n de superaci3n) més influent en el desenvolupament de la identitat. Està demostrat que una valoraci3n positiva del "jo" influeix directament a la creaci3n de la identitat, atès que condiona la manera d'actuar. Mentre que una mala autoestima posarà limitacions amb la creença d'incapacitat i d'inferioritat, una bona autoestima encoratjarà als infants a lluitar per allò que volen, aportant sensaci3n de superaci3n i respecte, tant propi com col·lectiu.

³ Vargas, J. G. (2015). El efecto Pigmalión y su efecto transformador a través de las expectativas. *Perspectivas docentes*, (57).

⁴ García, N. (2016). *Identidad de género: rompiendo barreras*. Recuperat de <https://uvadoc.uva.es/bitstream/handle/10324/19371/TFG-L%201363.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

En les etapes més avançades, l'autoestima i la identitat tornen a ser influenciades pels agents externs. A mesura que es va desenvolupant l'autoreconeixement (físic, psicològic, de gènere, etc.) aquest va adquirint una perspectiva més social, passant de conformar una identitat individual més auto-satisfacent, a dependre de l'aprovació aliena. Segons Marco⁵ i tal com podem veure en estadis d'Erikson, en l'adolescència un dels conflictes de desenvolupament personal és principalment la formació de la identitat. Es tracta del moment en el qual es rep més influència aliena, fet relacionat amb la primera necessitat d'acceptació social, ja que, és quan es comença a tenir consciència social i necessitat d'encaixar en un context en concret. Es pot dir, que el sentiment d'inclusió i reconeixement afecta molt positivament en un bon desenvolupament de la identitat, atès que l'autoestima depèn en gran mesura de l'acceptació social.

Paral·lelament, tenint en compte aquesta influència social, s'ha de valorar que depenent de les característiques socioculturals on es trobi l'individu, aquest adquirirà uns comportaments i pensaments o uns altres. Partint d'aquesta una societat jerarquizada i patriarcal, les persones es veuen sotmeses a uns patrons i rols condicionats a una perspectiva sexuada (Marco,2016).

En conclusió, el desenvolupament de la identitat és un procés d'autoconeixença, on el benestar mental i social influeixen molt positivament en un pròsper desenvolupament de la persona. Principalment les persones es troben influenciades per agents socialitzadors i factors externs, els quals construeixen i distorsionen la identitat envers la imatge que s'espera obtenir d'una persona.

⁵ Marco, F. M. (2016). *Identidad de género y educación no sexista*. Recuperat de <https://zaguán.unizar.es/record/58905/files/TAZ-TFG-2016-4708.pdf>

5.2.1. Paradigme sexe-gènere

Un dels elements que condicionen la identitat personal és el paradigma sexe-gènere. Encara avui en dia ens trobem en societats en les quals els termes sexe i gènere van lligats i són utilitzats de forma incorrecta. La desconeixença, a la vegada que l'amplitud terminològica que aborden aquests conceptes, és el motiu d'aquesta confusió, fent essencial la correcta definició i comprensió d'ambdós conceptes. No ha estat fins, històricament parlant, pocs anys enrere, que s'ha creat una dicotomia amb la concepció de sexe i gènere. Com afirma Aguilar (2008), "el gènere és socialment construït i el sexe biològicament determinat"⁶.

Mentre que el sexe és determinat biològicament per naixement, el gènere és prostètic, orgànic i purament construït. Tanmateix, aquesta construcció es regeix per un ideal regulador associat al sexe i lligat a un model heteronormatiu social i històricament entès (Bochar, 2017). En moltes societats actuals ens trobem davant d'un canvi epistemològic de la concepció dels conceptes masculí i femení (biològicament parlant), els quals estan erròniament absorbits i lligats a masculinitat i feminitat, atribuint, d'aquesta forma, característiques de gènere als trets biològics (Ray, 2014).

Va ser a la dècada dels anys 60 que alguns vessants de les teories feministes anglòfonas occidentals van exposar la diferenciació entre els conceptes, determinant sexe contraposat a gènere, i obrint per primera vegada la concepció del binarisme sexe-gènere (Garcia, 2019). El problema recau en el fet que la diferència entre un concepte i altre ho estipula el coneixement biològic envers el cultural, essent aquest últim molt influenciable en les creences socials i potenciant l'errònia concepció.

Aquest fet és degut a la creença d'un sistema sexe-gènere associat a connotacions i significats sinònims entre els dos termes, entenent que hi ha una correlació natural i predeterminada. Rubin⁷ fou el primer en determinar el sistema sexe-gènere com "el sistema de relacions socials que transforma la sexualitat biològica en productes de l'activitat humana". És a dir, no és tant l'enteniment de sexe i gènere com un concepte sinònim, sinó

⁶ Aguilar, M. G. (2015). *Roles de genero que los ninos y las niñas de preescolar aprenden a partir de su sexo*. Recuperat de <http://200.23.113.51/pdf/31808.pdf>

⁷ García, N. (2016). *Identidad de género: rompiendo barreras*. Recuperat de <https://uvadoc.uva.es/bitstream/handle/10324/19371/TFG-L%201363.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

que, a més a més, depenent del factor social i cultural s'ha associat un conjunt de papers i funcions assignades al paper d'home o dona.

D'aquesta forma, el sistema sexe-gènere estableix un conjunt de consorcis i falsos enteniments que conformen un mecanisme de retroalimentació (García, 2016). Entre aquests enteniments trobem la jerarquització, els rols de gènere, les normes socialment acceptades, els estereotips, la identitat sexuada, etc. Com més construccions socials i prejudicis existeixen, més vinculats estan els conceptes sexe-gènere, i és que les desigualtats en aquest sistema no són extretes i fonamentades de la diferència biològica, sinó de les esmentades construccions socials que conceben una percepció igualitària.

Diversos estudis afirmen que com a conseqüència d'aquest fet ha sorgit el concepte d'identitat sexuada. Aquest explica que de forma inconscient hem adquirit mecanismes d'internalització, coacció i imitació fomentats per la concepció de quelcom socialment acceptat i que han influït en la conformació d'una identitat basada en rols apropiats al sexe biològic. De Miguel⁸ explica en el Mite de la lliure elecció que la dita llibertat no existeix, fet que aquesta va lligada a la influència del factor sociocultural i de la concepció lligada i prescrita inclús abans de néixer de la idea sexe-gènere.

La idea, doncs, es tractaria de desfer i deconstruir aquest sistema binari. Entenent que tant sexe com gènere estan categoritzats sota un sistema que només inclou dos elements, el sexe es limita en homes i dones, i el gènere en masculí i femení. El primer pas pot ser acceptar que són els prejudicis social i històricament assumits els que dictaminen i enclausuren la llibertat a l'hora de conformar i expressar la identitat. Tanmateix, les construccions socials van canviant. Tot i que encara vivim en un sistema molt dictaminat, estem en un moment històric on l'empoderament i la llibertat d'expressió està guanyant molta força.

D'aquesta forma, podem reconèixer la "fragilitat" de la determinació del sistema binari en mesura del poder que pugui tenir el canvi del pensament social. Sempre reconeixement que no és una tasca fàcil, veient el transcurs de la història i la poca evolució o predisposició al canvi de pensament. Tot i això, podem veure que el concepte de sistema binari no és mundialment reconegut, com per exemple pels *hijras* de l'Índia o els *kathoeys* de Tailàndia, i es pot prendre com a referent (no en sentit literal de pensament, sinó pel que fa a l'oposició

⁸ De Miguel, A. (2015). *Neoliberalismo sexual*. Ediciones Cátedra.

binària) (Ray, 2014). En aquestes cultures es trenca la categorització de sexe i gènere, incloent-hi més opcions que el codi binari històric.

LaFrance (2004) en els seus estudis recolza la primera conceptualització cap a la dècada dels 70 del gènere com a multidimensional en lloc de binari. En el plantejament clàssic, el gènere se situa en una línia estàtica on en un extrem se situa el femení i en l'oposició, el masculí. Contràriament, en el paradigma multidimensional, es va ampliar en una interpretació que no contraposa ambdós gèneres, sinó que els considera continus podent tenir característiques dels dos a la vegada. En aquesta visió se situa el gènere en dos rectes, tenint en una el masculí i en l'altra el femení, havent de posicionar-se en les dues en mesura de la identificació personal.

Dintre d'aquest paradigma, podem trobar a Bem⁹ qui va ampliar amb dues hipòtesis la concepció de gènere multidimensional. En primer lloc, planteja la possibilitat de trobar-se còmode en els dos gèneres, i tenint característiques tant "masculines" com "femenines" assertives segons el moment i l'estat d'ànim. D'altra banda, també contempla la possibilitat de no sentir-se identificat, o sentir-s'hi però en poca mesura, en cap dels gèneres, fet que comporta el sentiment de no encaixar en un gènere socialment determinat.

Aquestes concepcions, tot i que més similars al que podria ser actualment l'enteniment de la identitat de gènere, encara queden encaixades mínimament dintre del sistema binari tradicional. Tanmateix, permet una major identificació i una comprensió més àmplia de la realitat del concepte de gènere, sent aquest ni una cosa estàtica ni binària.

⁹ Ray, S. (2014). *Sex and gender identity: a new perspective for college student development*. Recuperat de https://uknowledge.uky.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1027&context=epe_etds

5.3. La identitat de gènere

Tal com s'ha esmentat prèviament, fins a finals dels anys 60 la identitat de sexe i de gènere anaven lligades, determinades pel sistema sexe-gènere. Va ser a la dècada dels 70 quan es va prendre consciència dels discursos feministes, trencant el binarisme del sistema sexe-gènere i entenent els dos conceptes com a coses diferents. Tot i això, actualment encara es nota la influència del sexe en el gènere, sent lo normal la correlació entre sexe masculí amb gènere masculí i sexe femení amb gènere femení.

No és gens estrany començar a dictaminar el gènere dels infants tan bon punt se'n coneix el sexe, doncs només regalant roba d'un color o un altre, ja se segueixen alimentant els estereotips de gènere. D'aquesta forma, inconscientment es comença a influenciar amb rols de gènere als infants des de ben petits, els quals encasellats de forma immediata en el gènere relacional al seu sexe, a l'hora de desenvolupar el gènere es veuen influenciats per la idea que es té d'ells/elles i comencen a reproduir i interioritzar els patrons de la societat (Marco, 2016). Nens i nenes aprendran la desigualtat emesa per la societat, i amb aquesta també la categorització, sent lo "masculí" altament valorat i lo "femení" recaient en segon pla. Aquest pensament ha quedat tant emmascarat al llarg de la història que moltes vegades queda entès com quelcom normal, sense reconèixer que es tracta d'una construcció social discriminadora.

Sánchez¹⁰ afirma que l'adquisició de la identitat de gènere és un procés que dura al llarg de tota la vida, i aquest es pot dividir en quatre etapes diferents: l'assignació de gènere, la discriminació de gènere, la identificació de gènere i la flexibilitat de gènere.

1. L'assignació de gènere. Tot i que la identitat de gènere no ve biològicament marcada com la de sexe, aquesta sí que ve generalment imposada per la idea que té la societat, que projecta rols i estereotips de gènere sobre el sexe, i que encara entén el sistema sexe-gènere com a estàtic. Així doncs, a un bebè de sexe femení se li assignarà gènere femení i a un bebè de sexe masculí se li assignarà gènere masculí, que per tant, se li imposaran una sèrie d'estereotips i característiques que marcaran el desenvolupament de la seva identitat, veient-se aquest infant cohibit i "obligat" a reproduir els rols que li han imposat.

¹⁰ Marco, F. M. (2016). *Identidad de género y educación no sexista*. Recuperat de <https://zagan.unizar.es/record/58905/files/TAZ-TFG-2016-4708.pdf>

2. La discriminació de gènere. A causa d'aquesta assignació de gènere immediata, el context social de l'infant començarà a tractar-lo d'una forma determinada, imposant conductes, comportament, rols, coneixements, simbolismes, etc. En aquest període l'infant prendrà consciència del gènere i tots aquests elements tindran una transcendència fonamental a l'hora de conformar la seva identitat de gènere, creant pressió a l'infant per correspondre a quelcom establert.

Segons l'American Academy of Pediatrics (2019) els infants identifiquen el seu gènere en tres etapes. Cap als dos anys són capaços de distingir les diferències biològiques i per tant el sexe. Al voltant dels tres es poden identificar en un dels sexes. I finalment a partir dels quatre començaran a tenir un sentiment estable de gènere, sent capaços de diferenciar entre els diferents gèneres. En aquesta etapa els nens i nenes encara no conceben el significat de gènere, el problema recau en què estableixen aquesta diferenciació en base als patrons i rols de la societat en la qual estan creixent, assumint que els nens han d'actuar, jugar i relacionar-se amb birilitat i les nenes de forma més fina i curosa (Sánchez dins Marco, 2016).

3. La identificació de gènere. És a partir dels cinc o sis anys quan els nens i nenes poden reconèixer conscientment què és el gènere, aquest fet és a causa de la comprensió que el sexe és quelcom biològic i que no es crea a través de factors externs. Són capaços de diferenciar els gèneres i d'identificar-se en un, per lo que la presència dels estereotips i rols de gènere els farà actuar i discriminar les conductes i actituds relacionades al gènere contrari.

Segons Jayme (1999) els nens i nenes entenen aquesta contraposició de gènere com a rebuig al contrari. Aquest fet explica com els infants comencen a segregar-se a l'hora de relacionar-se obertament en el temps lliure, veient que nens aposten pels socialment acceptats com a "jocs de nens" (esports, jocs de rol de guerra, etc.), mentre que les nenes estableixen relacions més personals i juguen als "jocs de nenes" (jocs de palmes, coreografies, "pares i mares", etc.). Si ens fixem en els infants d'edats inferiors, els quals encara no han arribat a aquesta diferenciació, solen agrupar-se indiferentment del gènere i del joc.

4. La flexibilitat de gènere. Aquesta última etapa transcor a partir dels set anys i fins als onze aproximadament, en la qual els nens i nenes arriben a ser conscients que els rols, els comportaments i les normes de gènere no són quelcom lligat a ser home o dona, sinó que és un/a mateix/a el/la que decideix poder posicionar-se i actuar com

un/a sent. Tanmateix, el fet d'estar socialment pressionats comporta seguir actuant com s'ha après, preferiblement sense trencar els esquemes i sortir-se'n de lo "normal". "És a dir no canviar lo après per no decebre les expectatives" (Marco, 2016).

És en aquest període on els infants acaben de reforçar els patrons que han estat construïnt durant la seva infantesa. El fet de sortir d'una societat patriarcal, en la qual la concepció del mascle alfa, poderós, fort i viril, influeix d'una forma més exigent en els nens que en les nenes, havent de marcar més el seu caràcter masculí i eliminant totes les manifestacions de caràcter femení que puguin tenir. Contràriament, si les nenes no mostren un comportament "del tot femení" o s'acosten més a les actituds masculines, no són tan jutjades ni es qüestiona tant fàcilment la seva "feminitat".

En definitiva, el desenvolupament de la identitat de gènere es veu marcat principalment per la influència dels estereotips i rols de gènere, és a dir, el pensament sociocultural. És per aquest motiu que costa tant sortir-se'n de la norma, atès que es tracta de trencar amb les expectatives socials que etiqueten i estableixen què és normal i consegüentment, en sortir-se'n, passar a ser una persona estranya o diferent.

Tot i això, un cop arribats a la vida adulta, on representa que ja es té una identitat de gènere conformada i es tenen més que consolidades les construccions socials, pot canviar la concepció. Com s'ha esmentat anteriorment, la identitat de gènere és dinàmica, igual que el pensament humà, el qual a través de les experiències i la formació, pot deconstruir els esquemes mentals i eliminar aquests prejudicis inculcats per la societat.

5.3.1. Estereotips i rols de gènere

Un dels elements encarregats de determinar l'ordre i el pensament social són els discursos legitimadors i finançadors de mantenir vigent el sistema sexe-gènere, normes socials i estereotips. Aquests són presents en gairebé tots els àmbits de la cultura, des de pensaments filosòfics, religiosos o científics. Els dos majors discursos legitimadors de filòsofs i sociòlegs històrics fan referència a la inferioritat i l'excel·lència (García, 2016). Referent al discurs d'inferioritat, la dona sempre ha estat definida com a ésser dèbil i amb carències racionals y morals, fet que les ha fet dependents dels homes, controlades i sotmeses per aquests, els quals sí que tenen les capacitats esmentades. Pel que fa al d'excel·lència, les dones són les encarregades i úniques capaces de cuidar la llar, i com a efecte immediat, els homes els únics permesos per cobrir l'àmbit laboral, creant així un ordre social establert. L'autora afirma que aquesta disposició és una eina més que potencia l'emascament de l'opressió que ha viscut la figura de la dona al llarg de la història.

És justament a través d'aquestes creences que han transcendit i acabat generant societats patriarcals, que en l'actualitat segueixen havent-hi normes per mantenir l'estatus i els rols. Aquestes normes les podem trobar tant en les lleis, com en les pautes socials interioritzades que dictaminen què és correcte i socialment acceptat. Aquesta opressió serveix per potenciar i interioritzar comportament "propis" de cada gènere, reforçant així els rols i modificant la creació de la identitat de gènere lligada a la pressió d'encaixar a lo socialment establert.

Els estereotips, doncs, acaben sent una eina molt influent a l'hora de desenvolupar la identitat de gènere. El problema incrementa quan aquests són transmesos per la cultura en tots els seus àmbits (programes de televisió, música, art, etc.), fent que siguin tan presents en el nostre dia a dia que no siguem capaços de detectar-los. Sense adonar-nos, caiem en l'error de jutjar sota el pensament d'un estereotip, ja que, estem educats amb i en ells sense ser conscients. Quan algú se'n surt del "normal" es tendeix a etiquetar aquesta persona. És per aquest motiu, també, que moltes vegades es repeteixen els patrons, per no sentir sensació de rebuig o desplaçament de lo establert com a "normal".

Al cap i a la fi, els estereotips acaben sent una eina important de socialització (García, 2016). Els grups socials es mouen en major mesura per aquests, ja sigui en petit grup (relació entre iguals, grup d'amics, etc.) o en gran grup (societat), depenent del moment, de les persones, de la cultura que vulguem analitzar o de la societat. Els estereotips seran d'un

caire o d'un altre, afectant de forma diferent en cada àmbit i tenint conseqüències individuals, col·lectives, a un grup reduït, amb efecte positiu, negatiu, etc. D'aquesta forma, ens podem veure influenciats per diferents estereotips en diferents àmbits de la nostra vida, fet que comportarà que la nostra forma de ser pugui arribar a ser híbrida i depengui del context social amb el qual ens relacionem.

Cook¹¹ explica que en major mesura els estereotips són prescriptius, és a dir, que determinen la forma "correcta" i pressuposada que s'ha d'actuar en una societat. Es fan servir per generalitzar, descriure i jutjar la gent sota uns criteris que afavoreixen suposadament a la majoria (que acaba sent l'home, blanc, ric i heterosexual). Aquests no deixen de ser una discriminació més, atès que es contraposen a la lliure actuació, suposant una càrrega o negant algun benefici per tal d'haver de ser socialment acceptat.

D'aquesta forma, els estereotips de gènere conformen i modifiquen la conducta humana tot creant els rols de gènere. Si bé és cert que són concepcions tant arrelades en les societats que són patrons difícils de detectar o ja són tan presents en el nostre dia a dia que no som conscients que acabem sent marionetes d'una societat que dictamina com vol que actuem (Aguilar, 2015), d'altres vegades acabem actuant conscientment i assumint aquests rols com un mer procés d'inclusió i socialització (ex. les dones han de portar talons en un despatx d'alt *standing*. Sembla un factor estètic lligat al formalisme. Tanmateix, el rerefons acaba sent estilitzar i sexualitzar la figura de la dona, fent un cop més un objecte d'aquesta).

Considerant l'exemple anterior, i veient els estudis de diversos autors i autores, podem determinar que els estereotips i rols de gènere gairebé sempre acaben tenint un efecte positiu cap al gènere masculí, essent aquest el gènere fort i poderós, de forma que el femení queda com a gènere dèbil, dependent i ridiculitzat. Freqüentment, també ens trobem davant de situacions que la mateixa característica pot comportar ser "normal" per un gènere, mentre que per l'altre és una deshonra (ex. plorar).

Segons Emakunde¹² els estereotips més relacionats al gènere femení fan referència a la dependència, la sensibilitat i l'afecte. Són estereotips enfocats a ser una persona cuidadora i cuidada, a disposició de l'altre individu, a la recerca de l'aprovació dels demás i a la submissió. Per cas contrari, els atributs del gènere masculí són de fortalesa, independència

¹¹ Bonfil, C. (2010). Los estereotipos negativos son una enfermedad social. *La Jornada*, 171. Recuperat de <https://www.jornada.com.mx/2010/10/07/ls-portada.html>

¹² EMAKUNDE. (2008). *Los hombres, la igualdad y las nuevas masculinidades*. Instituto Vasco de la Mujer. Recuperat de <https://cpalsocial.org/documentos/892.pdf>

i emprenedoria. En aquest cas, la figura masculina queda empoderada, conformada per un “jo” abans que ningú, individualista i amb prepotència. En conseqüència, els estereotips fomenten la societat patriarcal, la qual genera opressió i discriminació cap a la figura de la dona i limita a l’home per encaixar en els patrons de virilitat, fent que tant a homes i dones els quedin represes les seves capacitats.

Veiem alguns estereotips de gènere que podem trobar en la societat actual (TRAMA, 2007):

ESTEREOTIPS FEMENINS	ESTEREOTIPS MASCULINS
bellesa física, perfecció	fermesa, fortalesa física
mostrar-se com a objectes	ser subjectes
afecte, dolçor	repressió emocional
pensament afectiu	pensament racional
suavitat, delicadesa	rudesa
sensibilitat	intel·ligència
docilitat	poder, autosuficiència
feblesa	valor, energia
indefensió	defensor, protector
dependència	independència
inseguretat	decisió, autoafirmació
submissió	poder, violència
sacrifici personal	llibertat
tenir cura dels altres	independència
generositat, abnegació	individualisme
competitivitat sexual	competitivitat social
paciència, resignació	lluitador
passivitat	activitat
intuïció	racionalitat
seducció	convicció

Figura 2: Taula d’estereotips de gènere. Extret de TRAMA Educació.

5.3.2. Els agents socialitzadors i la seva influència en el desenvolupament de la identitat de gènere

Per tot el que s'ha exposat anteriorment, es pot dir que la socialització és un dels elements més influents en la conformació de la identitat. És durant el primer període de la infància on els nens i nenes comencen a copiar i aprendre formes de comportament dels seus referents, i per tant de les relacions socials. Entenem els agents socialitzadors com “grups o contextos socials en els quals es produeixen successos o processos significatius per a la socialització de l'infant” (IOC, s.d.). D'aquesta forma, els agents socialitzadors són els responsables de transmetre, reforçar i continuar amb els rols i estereotips de gènere.

En la socialització de les persones trobem diferents tipus d'agents més o menys influents segons el període de desenvolupament. El primer agent socialitzador de la vida d'un infant és, generalment, la família. Aquesta perdura sent la influència més gran durant la primera infància. Posteriorment, els nens i nenes es tornen éssers més socials amb la incorporació a l'escola i la relació amb el grup d'iguals, elements que passen a formar part de la influència social en el desenvolupament de l'infant. Finalment, trobem els mitjans de comunicació, que és l'agent més perillós a causa de la influència massiva i globalitzada.

Famílies

La família i el context més pròxim a l'infant durant els primers anys de vida té un paper fonamental en la construcció de la identitat. Sent el primer agent socialitzador, aquest influeix ja des d'abans del naixement de l'infant, escollint roba, objectes, joguines o, fins i tot, el color de l'habitació depenent del sexe de la criatura i creant d'aquesta forma ja una pressió i idealització del gènere des de ben petits/es. Altrament els nens i nenes quan són més grans aprenen a través de l'observació i la imitació dels rols que veuen en el seu context proper.

Tot i el progrés dels darrers anys, encara existeix un rol familiar molt tradicional en el qual es reproduïxen els estereotips de gènere més clàssics. Un clar exemple és la divisió de tasques. Segons la UNESCO (2016) la divisió de la feina encara és molt sexuada, sent la dona generalment l'encarregada de la cura dels fills/es, de la realització de les tasques de la llar després de la jornada laboral, o la dedicació exclusiva a ambdues coses, sent l'home el que “ajuda”. Així mateix, es veu diferenciada l'actuació dels infants segons si són nens o nenes, plasmant i reproduint els patrons familiars de gènere.

Per tal de reproduir aquests patrons, en l'àmbit familiar es poden detectar diferents motius (García, 2016):

- Les expectatives de les famílies envers el sexe de l'infant: Encara que de forma inconscient, es segueixen tractant als nadons de forma diferent depenent del sexe. Usualment de les nenes s'espera tendresa i tranquil·litat, mentre que als nens se'ls espera més actius i juganers. Aquest fet comporta que la identitat dels infants s'emmotlli a aquestes expectatives, atès que creixen en un ambient on se'ls tracta acord a complir aquests patrons.
- La forma de tractar envers el sexe de l'infant: Partint de les expectatives de gènere, els infants són tractats d'una forma o d'altra per tal de reforçar la conducta masculina o femenina. Això també es veu reflectit en el llenguatge utilitzat a l'hora de referir-se a cada gènere, utilitzant diminutius, adjectius pomposos i referents a la bellesa cap a les nenes ("princesa", "floreta", "nineta", "la més guapa"), mentre que cap als nens es fa referència a fortalesa, força i poder ("campió", "grandullón", "el més fort").

Així mateix, la idealització d'una figura femenina i una masculina genera que un mateix comportament pugui jugar a favor o en contra segons si l'infant és de sexe masculí o femení. Conseqüentment, es tracta o es mira de forma diferent, potenciant una mateixa acció o comportament trets completament diferent als nens i a les nenes, lloant a uns i jutjant a uns altres.

Segons Norma (dins Emakunde, 2008) algunes de les distincions són les següents:

Cuando alguien se comporta así	Si es niña se dice que es...	Si es niño se dice que es...
Activa	Nerviosa	Inquieto
Insistente	Terca	Tenaz
Sensible	Delicada	Afeminado
Desenvuelta	Grosera	Seguro de sí mismo
Desinhibida	Pícaro	Simpático
Obediente	Dócil	Débil
Temperamental	Histérica	Apasionado
Audaz	Impulsiva, actúa sin pensar	Valiente
Introvertida	Tímida	Piensa bien las cosas
Curiosa	Preguntona, cotilla	Inteligente
Prudente	Juiciosa	Cobarde
Si no comparte	Egoísta	Defiende lo suyo
Si no se somete	Agresiva	Fuerte
Si cambia de opinión	Caprichosa, voluble	Capaz de reconocer sus errores

Figura 3: Taula estereotips de gènere II. Extret de Emakunde

- Les relacions de gènere dintre del nucli familiar: Com s'ha dit anteriorment, els infants copien els rols que veuen en el seu àmbit més proper, sobretot en els seus primers anys de vida (3-6). És per aquest motiu, que es segueixen reproduint patrons i rols masclistes, fruit d'una societat patriarcal, on els infants aprenen de la quotidianitat agafant un model d'actuació i comunicació similar al que veuen projectat a la seva família. S'ha de tenir molt en compte aquest aspecte a l'hora d'intervenir en el desenvolupament d'un infant vetllant per trencar aquests rols de gènere, per exemple fent una correcta distribució de les tasques de la llar, ocupant-se per igual dels fills/es, valorant l'esforç i la implicació dels pares/mares, utilitzant un llenguatge adequat i igualitari, prenent decisions conjuntament, etc.

Institucions educatives

L'etapa escolar es considera una de les més influenciadors, ja que, és en moment on els infants creen els seus esquemes mentals i interioritzen i consoliden tota mena d'aprenentatges, sent el de gènere i la identitat de gènere part d'aquests. És per aquest motiu que és molt important prevenir la consolidació d'estereotips i rols de gènere, perquè tot i que encara estan en una edat que és fàcil modificar aquests esquemes mentals, la seva identitat es va conformant a la mateixa vegada i pot quedar molt influenciada per les creences socialment imposades i acceptades.

L'escola és un lloc on els infants no només desenvolupen coneixements curriculars, sinó que darrere de tota la institucionalitat hi ha un currículum ocult que influeix en la identitat, la comunicació, les relacions socials, etc. Aquests coneixements es transmeten a través de molts inputs ja sigui directa o indirectament. Són molts els elements que intervenen a l'escola com a potenciadors de la desigualtat de gènere i propagadors d'estereotips i rols: les relacions entre mestres, entre mestres-infants, les expectatives lligades a cada sexe, el llenguatge sexista, els materials i espais, etc.

El problema recau en el fet que tot i la importància que es dona en el desenvolupament integral de l'infant, no es treballa la identitat de gènere com a element transcendental del desenvolupament de la identitat. Per poder assolir un bon desenvolupament és necessari una bona educació de gènere i sexual, fet que comportarà trencar amb els estereotips i rols socialment inculcats i transmesos. La presència d'aquest tipus d'educació, però, és molt poc recurrent trobar-la de qualitat en les escoles, atès que generalment només es duen a terme tallers de sexualitat heteronormatius, en edats molt avançades i, quasi sempre, encara més propagadors de rols i estereotips.

Mitjans de comunicació

En l'era de les noves tecnologies, els mitjans de comunicació tenen molt pes en el nostre dia a dia, sent una gran influència social pràcticament des que els infants tenen ús de raó. Segons García (2016) són un agent socialitzador amb la capacitat d'imposar-se per sobre de les famílies, fet que és molt perillós a causa de la quantitat d'informació que es pot rebre, no verídica i incontrolable. Infants i adolescents es veuen cecs pels seus ídols i referents a través de les xarxes, als quals molt fàcilment tendeixen a imitar sense tenir en compte el criteri individual.

Ens trobem davant d'una població molt jove amb accés pràcticament il·limitat als mitjans, atès que en tot moment estan envoltats d'algun, ja sigui tele, ordinador, mòbil, etc. I no només és el fàcil accés, sinó que cada cop més els infants són consumidors regulars diàriament. La totalitat dels mitjans de comunicació porten missatges i continguts transmissors de rols i estereotips de gènere, inculquen valors sexistes, la bellesa per sobre de la intel·ligència, el culte del cos, l'acceptació i la idea d'un únic cos normatiu, fan apologia a la competitivitat, la lluita per l'èxit i la fama per sobre de tot i de tothom i propaguen i creen el desig de l'amor romàntic tòxic, masclista i dependent.

D'aquesta forma, els infants i adolescents es veuen influenciats pels mitjans de comunicació, modificant el seu comportament i inculcant valors sexistes. Segons Aguilar¹³ alguns dels comportaments que potencien els mitjans de comunicació són els següents:

- La conducta agressiva i la violència com a eina per resoldre problemes.
- Incrementa el desig sexual com a acte físic irresponsable i masclista.
- La confusió entre la vida real i la ficció, normalitzant situacions fictícies sense reconèixer rols i estereotips.
- L'ús de la violència verbal i desfavoreix el llenguatge utilitzant expressions sexistes i amb violència de gènere.
- Magnifica els rols masculins com a "mascle alfa" i femenins com a figura dèbil.
- La predisposició femenina a cobrir les necessitats de l'home per sobre de les pròpies.
- La dependència femenina d'una figura masculina protectora
- La cerca de l'amor en les dones i de poder en els homes.

¹³ Aguilar, M. G. (2015). *Roles de genero que los ninos y las niñas de preescolar aprenden a partir de su sexo*. Recuperat de <http://200.23.113.51/pdf/31808.pdf>

El problema recau en el fet que és pràcticament impossible no topar-se amb mals referents en els mitjans de comunicació. Tot i que en els darrers anys hi ha hagut molt moviment, tant en les xarxes socials com en programes de televisió per fer una lluita reivindicativa i igualitària, encara és un percentatge molt elevat el contingut masculista i estereotipat. És inevitable que els infants tinguin referents famosos, els quals publiquen contingut majorment construït en la idealització dels estereotips de gènere, figures femenines sexualitzades i masculines de poder, ambdós complint els canons de bellesa establerts per ser socialment acceptats i a la vegada imposant als seus seguidors el mateix sense considerar la influència que poden tindre en els més petits i petites. Des de la música de moda actual amb missatges denigrants per la dona, la premsa rosa, els programes de telebrossa on es ven la bellesa física, fins als anomenats “influencers”, referents de masses amb anhel de semblar-se o directament ser aquesta persona.

Al cap i a la fi, els mitjans de comunicació serveixen per informar i contactar amb la societat. Contra més virals són els mitjans, més referents creen, i més influència tenen sobre un conjunt més gran de persones. Canviar el pensament dels infants serà molt difícil mentre continuïn estenent-se patrons, rols i estereotips a través de la influència mediàtica i dels referents socials. Tanmateix, s’ha de lluitar per pujar noves generacions que trenquin els esquemes de sexe i gènere actuals i que creguin en la igualtat i la llibertat d’expressió i pensament, atès que algun dia tindran la influència sobre altres futures generacions.

És molt important, doncs, avui dia ensenyar als infants a diferenciar entre les figures mediàtiques i la realitat, a distingir els patrons i els rols de gènere per tal de no continuar-los ni tolerar-los, a no vendre’s, canviar o ocultar la seva forma de ser, els seus pensaments i ideals per ser més agradats i tenir més poder. En definitiva, ha d’haver-hi una bona educació, no només de sexe i gènere, sinó també d’un ús sa de les noves tecnologies (per vigilar el contingut que consumeixen i a la vegada per no caure en propagar models sexistes) per tal que aquestes no tinguin una influència negativa i no siguin nocives per la persona.

Els grups d’iguals

Fent referència als 8 estadis de desenvolupament d’Erikson (comentats anteriorment a La identitat personal), els infants comencen a rebre molta influència del grup d’iguals quan arriben a l’etapa d’edat escolar. Això és degut al fet que comencen a passar més estona junts i sense supervisió dels/les adults/es, estableixen relacions d’amistat conscientment i generalment sorgeixen en contextos on els infants comparteixen característiques com els

gustos, les aficions, etc. Aquesta influència incrementa encara més en període d'adolescència i joventut. Tot i que són models d'identificació transitoris, atès que els grups d'amics i amigues van canviant i modificant-se al llarg de la vida, infants i joves senten una profunda inclinació cap a altres de la seva "classe", sentint pressió per ser socialment acceptats i acceptades generalment per sobre dels seus ideals i/o pensaments (Harris, 1999). L'acceptació és un element molt important per l'autoestima. Infants i joves, els i les quals encara no tenen ideals fermament estructurats, prefereixen canviar i/o ocultar els seus pensaments per tal de no ser marginats/ades.

D'aquesta forma, a mesura que els infants es fan més grans i són més conscients de la pressió que suposa encaixar en la societat, els agents socialitzadors més influents s'inclinen cap a la influència dels iguals. Entre aquests s'exerceix influència negativa, creant una pressió per encaixar sota el mateix barem de característiques, atès que el seu criteri queda cec per la por a l'exclusió. Aquest fet també es deu a la força del poder, havent-hi dintre del grup d'iguals una piràmide jeràrquica que influirà amb major magnitud en els/les més dèbils.

Tanmateix, aquesta preferència/inclinació és deguda moltes vegades a la necessitat de comprensió (García, 2016). És a dir, tot i que el grup d'iguals exerceix influència negativa, el vincle original sorgeix d'un sentiment de seguretat i estima cap a les amistats. Freqüentment, les persones adultes tendeixen a infravalorar els problemes, pensaments i sentiments de joves i infants. D'aquesta forma, la necessitat de sentir-se entès a causa de la incomprensió per part dels/les adults/es, de parlar dels mateixos problemes, gustos i dubtes i de sentir formar part d'un grup, genera aquest canvi d'influència, deixant enrere l'opinió familiar i/o d'altres agents socialitzadors.

El llenguatge

El llenguatge és una eina fonamental de comunicació i interpretació. Des que neixen, els infants estan en contacte amb el llenguatge, amb el qual ells i elles van desenvolupant les relacions socials, la interpretació del món, l'expressió de sentiments i pensaments, la capacitat de crear i desxifrar informació, etc. És a través d'aquest que es propaga tota mena d'informació, entre ella el coneixement de gènere. Els humans som éssers socials amb la necessitat de construir relacions i identitat dintre d'una societat, utilitzant el llenguatge com eina fonamental pels discursos socials de comprensió entre persones i del món.

És per aquest motiu, que és molt important cuidar el llenguatge i fer un bon ús d'aquest ja des d'un principi, doncs els infants aprendran a l'escola i a través del discurs social, on si en els quals hi ha referències discriminatòries, aquestes s'arrelaran en el pensament dels

infants. D'aquesta forma, l'escola i el professorat ha de cuidar el llenguatge que utilitza, allunyant-se de l'ús sexista. El llenguatge en si no és discriminatori o sexista, sinó que és el significat que li posem al discurs el que el fa ser com a tal (Marco, 2016). En aquest punt incideix l'aparició del llenguatge masclista, sexista, homòfob, etc.

El problema recau en el fet que a banda del significat que se li pugui atribuir, el llenguatge neix d'una societat històricament androcentrista, fet que comporta que hi hagi moltes carències d'igualtat i que l'ús d'aquest sigui gairebé sempre sexista.

Segons Bengoechea (s.d.) el llenguatge androcentrista es basa en dues regles fonamentals:

1. Totes les persones són masculí. D'aquesta forma, "home" i "persona" queden com a mots sinònims, sent el masculí referència a quelcom universal. És una norma imposada socialment que automàticament ja genera aquesta jerarquització, prevalent la figura masculina a la femenina i sent evident que aquesta primera engloba totes les persones. Tanmateix, no es tracta d'una norma gramatical que evidència l'error de l'ús femení, sinó que es tracta de la interpretació de l'estructura social imposada a la lingüística, transmetent i donant la imatge de l'home per sobre de tot.
2. I en conseqüència de la primera, les dones queden excloses de la llengua. Només si és necessari especificar lo contrari com a excepció, aclariment o desviació de "lo normal" de la norma masculina, es parla amb figura masculina.

Aquest és un pensament androcentrista està tan ancorat a la llengua que fins i tot en publicacions oficials com la RAE inclouen trets sexistes. Veiem un exemple on, tot i haver-hi versió femenina i masculina de la mateixa paraula, la definició posa a la pràctica la norma dos del llenguatge androcentrista.

edil. (Del latín aediles). m. Entre los antiguos romanos... // 2. Concejal. Miembro de un ayuntamiento.
edila. f. Concejala. Mujer miembro de un ayuntamiento.

Figura 4: Definició RAE *edil/edila*. Extret de Bengoechea.

La definició de "edil" inclou la paraula membre, que sense cap distinció sent una paraula que manca de terminació masculina i femenina es pot referir a ambdós sexes, tot i que no ho fa a causa que el masculí predomina al femení. Tanmateix, en la definició de "edila" sí que requereix la menció de "mujer miembro".

D'aquesta forma, a través de la utilització del llenguatge sexista, no només s'encasella ambdós sexes/gèneres en l'ús genèric del masculí, sinó que, a més a més, i en conseqüència, es transmet la jerarquització social que l'home és superior a la dona. És per aquest motiu que a les escoles s'ha de lluitar i vigilar amb l'ús de la llengua sexista. Per una banda, per trencar amb aquesta generalització masculina, especificant en tot moment nens i nenes, els i les estudiants, els i les mestres, etc. per a què conseqüentment, es desmunti la imatge social que la figura masculina és sinònima a ésser humà.

5.4. Escola i gènere

Tal com s'ha vist en l'apartat 3.2. *Els agents socialitzadors i la influència en desenvolupament de la identitat de gènere*, l'escola és una gran influència en la conformació de la identitat en tots els seus àmbits dels infants. Tanmateix, existeixen molts entrebancs que encara segueixen propagant rols i estereotips de gènere.

L'escola és la representació a petita escala de la societat on es troba (Escobar, 2017). D'aquesta forma, mostra influència dels valors i pensaments socioculturals, ja sigui en el Projecte Educatiu de Centre, en el pensament, comportament i rols de l'equip docent, o en els valors i coneixements que ja tenen els nens i nenes. Tanmateix, encara que l'escola ja tingui certs criteris establerts o lligats pel context on es troba, aquesta també és l'encarregada de trencar la transmissió de certs valors i coneixements, com poden ser els estereotips i els rols de gènere.

Segons Moreno¹⁴, es pot detectar molt fàcilment en els infants si aquestes està adquirint i reproduint els patrons de la societat heteropatriarcal en la qual estem vivint. D'aquesta forma, s'ha de fer incidència en quin moment i de quina forma es transmeten aquests valors.

Per una banda podem trobar l'actitud del professorat, encara amb rols de gènere, creant un tracte diferenciat segons el sexe dels infants. Actualment encara es pot veure en les aules els estereotips de gènere envers els i les estudiants, sent les nenes les etiquetades d'estudiants més treballadores i centrades, creatives, madures i més enfocades en les lletres, mentre que els nens són classificats com actius, inquiets, intuïtius, espavilats i de l'àmbit científic-tecnològic (García, 2016). D'aquesta forma l'organització i les actuacions dins l'aula es veuen alterades esperant una cosa d'uns i d'altres i influenciant en la forma de reaccionar envers les actituds, respostes i desenvolupament dels infants.

Segons els estudis de Saker, D, i Sadker, M.¹⁵, el fet que les nenes estiguin més considerades com a "estudiants model" (a causa del rol passiu, atent i treballador), comporta que el professorat tendeix a posar més atenció a aquestes, imposant a la vegada

¹⁴ Escobar, A. (2017). *Feminismo en Educación. Búsqueda de una igualdad de género real en la enseñanza*. Recuperat de <https://eprints.ucm.es/44589/1/TFG%20%28Alejandra%20Escobar%20de%20los%20%20C3%81ngeles%29.pdf>

¹⁵ UNESCO (2016). *Guía para la igualdad de género en las políticas y prácticas de la formación docente*. Recuperat de <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260891/PDF/260891spa.pdf.multi>

una major pressió i cert favoritisme. Conseqüentment, les nenes solen mostrar més interès o preocupació per agradar al mestre o la mestra i buscar la seva aprovació, potenciant un cop més la dependència i la necessitat d'aquesta aprovació per una major autoestima. Per cas contrari, en el cas dels nens es produeix una dualitat. Mentre que els que destaquen acadèmicament són considerats els millors de la classe, atès que les expectatives acadèmiques són més baixes que les de les nenes; els nens que tenen un rendiment acadèmic inferior són també considerats més inferiors a les nenes tot i poder estar en el mateix posicionament.

D'altra banda, també trobem els mateixos rols dels infants. Un clar exemple és l'ús dels espais escolars, sobretot en les estones de temps lliure com a l'esbarjo. En diversos estudis es pot comprovar que els nens solen tenir el monopoli o ocupar en gran manera els espais comuns de l'escola. Això és degut un cop més a seguir amb els patrons de gènere, sent els nens els que juguen a la pista a esports com el futbol o el bàsquet, jocs de lluita lliure o d'acció, i les nenes queden més recollides jugant a jocs de palmes, corda, teatres o coreografies. Tal com diu Giménez¹⁶, generalment s'imposa "la dictadura de les pilotes".

Tanmateix, no són ells (els nens) els responsables encara que de forma inconscient que ocupen tot l'espai, sinó que és la distribució d'aquests el que comporta que acabin empoderant-se dels espais. Per exemple, en els esbarjos "mentre la pista de futbol sempre hi és i ocupa el 80% de la superfície, la resta d'activitats es produeixen en espais marginals. Tot just hi ha ombres, pocs espais verds, ni llocs on seure. Aquesta configuració repercuteix en com s'usa i en les relacions entre nens i nenes perquè a la fi són uns 15 o 20 ocupant aquest 80%" (Valdivia dins Borraz, 2017).

Un altre element que influeix en el desordre i la categorització de gèneres és l'ús de la llengua de forma adrocentrista i sexista. En aquest aspecte, la figura femenina queda reprimida i discriminada justificada per una norma sociocultural tan arrelada en el pensament de les persones que no es busca perquè o alternativa. Nens i nenes normalitzen

¹⁶ Giménez, M. (2018). *Patios coeducativos para combatir la 'dictadura' de la pelota en los colegios*. Recuperat de https://www.eldiario.es/cv/Patios-coeducativos-combatir-dictadura-colegios_0_817868318.html

aquesta situació sense ser conscients de la discriminació femenina. Moreno¹⁷ ho explica de la següent forma:

Primer la nena aprendrà que es dirigeixen a ella cridant-la "nena", per tant si sent frases com "els nens que acabin poden anar a l'esbarjo", romandrà asseguda en el seu pupitre contemplant impacient la tasca conclosa tot esperant que una frase en femení li obri les portes de l'anhelat esbarjo. Però aquestes frases no solen arribar mai, és més probable que la mestra digui en advertir que ha acabat: "Fulanita, he dit que els nens que hagin acabat ..." i si segueix sense donar-se per al·ludida, llavors li explicarà que quan diu "nens" s'està referint també a les nenes. Però si incorre en l'error de creure que la paraula "nen" fa per igual als dos sexes, aviat veurà frustrades les seves il·lusions igualitàries. La hilaritat dels seus companys davant la seva mà alçada li pot fer comprendre, bruscament, que hagués estat millor no donar-se per al·ludida en frases del tipus: "Els nens que vulguin formar part de l'equip de futbol que aixequin la mà". En casos com aquest, la mestra sol intervenir recordant: "He dit els nens", davant la qual cosa l'estupefacta nena pensarà: "Però no havia dit els nens?". La nena haurà d'aprendre la seva identitat sociolingüística per renunciar immediatament a ella. Romandrà tota la seva vida davant d'una ambigüïtat d'expressió a la qual acabarà habituant, amb el sentiment que ocupa un lloc provisional en l'idioma, un lloc que haurà de cedir immediatament quan aparegui en l'horitzó del discurs un individu de sexe masculí, sigui el que sigui l'espècie a la qual pertany.

D'aquesta forma, l'ús de la llengua sexista reprimeix la figura de la dona, essent aquesta esclava a la generalització del llenguatge masculí. Les nenes aprenen a identificar-se com a nena perquè posteriorment hagin d'acostumar-se al genèric masculí, a la vegada que també han de descodificar el missatge que s'està transmetent per saber si s'estan dirigint també elles o no en cada situació. És una norma social tan interioritzada que generalment les dones no se senten atacades per estar incloses en el genèric masculí. Per forma contrària, es mostra un clar rebuig i indignació quan s'expressa una mostra femenina o de no inclusió cap als homes.

Com s'ha comentat anteriorment, els rols d'estudiants segons si es tracten de nens o nenes segueixen persistents en el pensament de la societat i el professorat. La idealització de fracàs o superació, les hipòtesis de bons/es estudiants i els prejudicis venen en memòria

¹⁷ Bengoechea, M. (s.d). *Guia para la revisión del lenguaje desde la perspectiva de genero*. Recuperat de

<https://www.bizkaia.eus/home2/Archivos/DPTO1/Noticias/Pdf/Lenguaje%20Gu%C3%ADa%20le%20no%20sexista%20castellano.pdf?hash=f56c9afc9b752c5034b3f511d9153510>

històrica dels rols dels infants com a estudiants (Acker, 1994). Val a recordar que els drets de les dones a l'educació s'han vist minvats històricament en comparació al dret a l'educació dels homes. Aquesta desigualtat s'ha anat reflectint no només per les dificultats d'accés a les institucions educadores sinó també per la segregació que han patit les dones enfront dels homes i pels continguts diferenciadors i generadors de rols, entenent durant molt temps l'escola com a eina per formar el rol que duïen a terme homes i dones (treballadors i homes de família, envers ames de casa i encarregades dels infants). Cal veure, doncs, la importància de la coeducació en el sistema educatiu i la diferència entre el sistema separatista, mixt i coeducador, essent aquest últim l'únic capaç de lluitar contra la segregació i infravaloració històrica cap a la dona.

5.4.1. Coeducació

Tot i la constant lluita pel dret (gairebé) universal per l'educació igualitària, se segueixen trobant molts obstacles en un sistema educatiu que continua perpetuant estereotips i rols de gènere. Fent una breu revisió històrica de l'educació, es pot veure com originalment el sistema educatiu estava enfocat exclusivament a la formació de la figura masculina, doncs aquesta havia d'assolir l'objectiu de la societat de ser home treballador, responsable de mantenir la família econòmicament, entre d'altres molts valors sexistes. Posteriorment es va incloure la dona, segregada en escoles separades per sexe amb motiu d'una formació completament diferent, complir amb la seva funció d'ames de casa, mares i esposes. Amb la incorporació de la dona en el món laboral i la implantació del sufragi femení, la societat es va veure obligada a donar l'abast una formació "igualitària" (on nenes i nenes tinguessin la possibilitat d'assolir els mateixos coneixements), sent la forma més ràpida la inclusió de la dona en el sistema educatiu masculí, l'escola mixta. Tanmateix, l'escola mixta no comporta una igualtat de drets, ni un canvi de valors i pensaments socioculturals, sinó que encara remarca més les diferències, fent present la diferenciació de tractes, tasques i expectatives de futur. D'aquesta forma, davant de la lluita pels drets d'igualtat i l'abolició d'estereotips i rols de gènere, va aparèixer la necessitat d'un canvi de pensament social i cultural, donant peu a un nou model d'escola, l'escola coeducadora (Roset, Pagès, Lojo i Cortada, 2008).

La coeducació planteja com a objectiu la desaparició dels mecanismes discriminatoris, no només en l'estructura formal de l'escola, sinó també en la ideologia i en la pràctica educativa. El terme coeducació ja no pot simplement designar un tipus d'educació en el qual les nenes hagin estat incloses en el model masculí, tal com es va proposar inicialment. No hi pot haver coeducació si no hi ha alhora fusió de les pautes culturals que anteriorment es van considerar específiques de cada un dels gèneres. (Subirats dins Diccionario online de Coeducación, s.d.)

Per consegüent, l'escola coeducadora busca la igualtat, fet que suposa l'eliminació de discriminacions, obstacles i privilegis i l'acceptació de la diversitat i la diferència des d'una visió col·lectiva. Tanmateix, la normalització i generalització de l'escola "coeducadora" ha comportat instaurar un seguit de normatives que vetllen per la igualtat acadèmica i personal les quals no es veuen reflectides en el marc sociocultural. Per exemple, valors tradicionalment associats al gènere masculí com la competitivitat i l'esperit de tenir aspiracions a ser el millor es compartissin amb les dones, i no només això, sinó que

aquestes destaquessin per assolir unes quotes cada cop superiors. D'aquesta forma, les dones s'han vist obligades a competir en una cursa d'obstacles per la igualtat, sent aquesta una meta emmascarada sota una societat encara heteropatriarcal, on els valors androcentristes segueixen afavorint a la figura masculina.

Un dels objectius que s'hauria de potenciar treballar a través de la coeducació és la no rivalitat, per tal de poder reforçar la cooperació i la cohesió entre companyes i companys com a grup d'iguals en totes les àrees de la societat. Així com la lliure expressió dels sentiments. Tot això no només a través de la comunicació verbal sinó a través d'exercicis en què l'objectiu sigui la superació, el creixement i el benestar comú, donant espai a tots els infants i vetllant per una educació on la superació no comporti l'exclusió d'altres persones. Seria adient, doncs, dur a terme activitats en què nenes i nens se sentissin lliures d'expressar com se senten i poder treballar-ho de manera grupal (també si s'escau de manera individual) per tal que tots i totes poguessin compartir els seus punts de vista i créixer col·lectivament.

Per tal d'arribar a la meta d'igualtat en drets i condicions, i de fer possible un canvi des de la base del pensament sociocultural, l'escola coeducadora es basa en els següents principis (Diccionario online de Coeducación, s.d.):

- Coexistència d'actituds i valors tradicionalment considerats com d'homes i dones de tal manera que puguin ser acceptats i assumits per persones de qualsevol sexe.
- Desenvolupament complet de la personalitat sense les barreres del gènere, corregint el sexisme cultural i ideològic i la desigualtat social entre homes i dones.
- No reconeixement de trets que determinen «el masculí» i «el femení», sinó que tracta de desentranyar els components socials, antropològics, històrics, etc. per tenir-los en compte, però no per inculcar d'una forma dogmàtica i apriorística.
- Educació integral, i per tant integradora, que no amaga el món i l'experiència de les dones.
- Qüestionament les formes de coneixement socialment dominant.
- Pràctica de llenguatges diversos, oberts a la comunicació interpersonal. Suposa i exigeix atenció sobre els processos de l'afectivitat i la sexualitat.
- Transformació de les estructures i de les concepcions socials que mantenen una clara situació discriminatòria.

És per tot això que la coeducació és tan important, perquè la identitat que ens representa com a persones, es forma des d'abans que tinguem ús de raó i si les aportacions que

percebem des de ben petits conformen un ambient d'integració i de no discriminació, faran molt més senzill que, tot i que formem part d'una societat molt dispar, els infants el dia de demà tinguin un punt de vista crític i sàpiguen discriminar els rols i estereotips que els venen imposats.

6. Propostes didàctiques

6.1. Justificació metodològica

Plantejar una intervenció de gènere parteix de la idea de la prevenció davant actuacions sexistes i discriminatòries, tant a la societat, com entre iguals. És per aquest motiu que contra més aviat es produeix una intervenció, el pensament i el respecte cap a la diversitat puja cap a societats més integradores. Tot i això, com segueix sent un tema poc tractat, tant en l'àmbit familiar, com en l'escolar, encara s'ha de treballar des de la conscienciació i l'aprenentatge bàsic, atès que nens i nenes no disposen d'un espai per treballar-ho, on rebin informació de qualitat i puguin reflexionar, interioritzar coneixements, identificar-se, etc. Com s'ha comentat anteriorment, la impossibilitat de poder accedir als coneixements actuals dels infants a través de les enquestes originalment plantejades, ha comportat que el desenvolupament d'aquesta proposta didàctica es basa en la fonamentació del marc teòric.

La proposta es tracta de dues unitats, una per educació infantil i una per educació primària. Tanmateix, el final de la proposta acaba unit sota un projecte escolar internivell. Dintre d'aquestes unitats podem trobar dos blocs: el bloc 1, destinat a la comprensió, la fonamentació i l'aprenentatge dels conceptes per un desenvolupament lliure de prejudicis i en la igualtat; i el bloc 2, amb l'objectiu de fer difusió mediàtica per tal de promoure la igualtat, trencar els esquemes socioculturals i erradicar els estereotips i rols de gènere.

Així mateix, la proposta està enfocada en trencar els pensaments, estereotips i rols de gènere socialment "normalitzats", els quals ignoren la igualtat de gènere i la llibertat d'expressió. Per tal de treballar en aquest àmbit, s'utilitza una metodologia basada en l'aprenentatge participatiu, cooperatiu i dialògic. Es busca crear discursos reflexius, a la vegada que introspecció i anàlisi de coneixements ja adquirits i establerts, a través de converses i reflexions respectives i inclusives de forma individual i grupal, aportant cadascú el seu punt de vista i construint entre tots i totes uns fonaments de gènere i identitat no sexistes.

La interacció i el diàleg seran una de les eines primordials a l'hora de generar reflexió. Buscarem promoure el pensament crític dels infants a través de bona comunicació i debats en dinàmiques d'aula basades en l'aprenentatge dialògic. Aubert, Garcia i Racionero (2009)

i Escobar (2017), afirmen que s'han de produir certes condicions per assegurar aquest tipus d'aprenentatge:

- Diàleg Igualitari: per trencar relacions jeràrquiques i autoritàries dins de l'aula. Cada opinió o saber serà considerada en funció de la validesa dels seus arguments en comptes d'imposar-se per la seva situació de poder.
- Intel·ligència cultural: no basar-se només en el quocient intel·lectual, sinó tenir en compte que hi ha múltiples habilitats humanes que poden relacionar-se amb l'acadèmic. Aquesta concepció defensa que la intel·ligència cultural està formada per la intel·ligència acadèmica, pràctica i comunicativa i que a través d'elles podem fer servir eines per a resoldre situacions de la vida quotidiana.
- Transformació: s'orienta a la transformació del context sociocultural, ja que recolzant-se en la teoria de Vygostky, el desenvolupament cognitiu està vinculat al context sociocultural i històric i per afavorir-hi d'intervenir en el context i transformar-lo.
- Creació de sentit: la seva creació en l'educació i en la societat és totalment urgent i necessària, ja que cada vegada amb més freqüència les persones realitzem un exercici de reflexió sobre les nostres vides, sobre el nostre futur i per tant, sobre les decisions que hem de prendre.
- Solidaritat: si es vol dur a terme pràctiques educatives igualitàries, només es podrà fer basant-se en concepcions solidàries de l'educació, que impliquen, per tant, la lluita per l'èxit educatiu de tot l'alumnat. Suposa una educació inclusiva que ofereixi a tot l'alumnat l'aprenentatge requerit en l'actual societat de la informació.
- Igualtat de diferències: reconèixer que l'escola existeix diversitat, no garanteix que canviï la situació dels col·lectius menys afavorits, com tampoc ho fa imposar una igualtat educativa que ho homogeneïtza, com es va veure anteriorment. Aquest principi implica superar les creences que la diversitat és un obstacle per aprendre.

D'aquesta forma, els infants tindran un rol totalment protagonista i principal del seu aprenentatge. El seu discurs i reflexió serviran com a eina tant individual com col·lectiva per crear aprenentatge i coneixements, requerint un grau elevat de participació, diàleg i reflexió. És per aquest motiu que hem de treballar per crear un context en el qual els infants se sentin lliures i a gust per poder-se expressar sense por al rebuig o la burla de la resta de companys i companyes. Una metodologia viva, amb la introducció de jocs i

dinàmiques, la manipulació i creació de produccions, i l'ús de recursos com les noves tecnologies, a la vegada que també material tradicional, fomentarà l'interès i la participació.

D'altra banda, el rol dels/les docents també serà molt influent a l'hora de generar discursos reflexius, potenciar el pensament crític i la motivació en els infants. Els/les mestres assumiran una postura de guia, aportant els recursos i els estímuls necessaris per crear aquest diàleg i realitzant una escolta molt activa. No es tracta de transmetre coneixements, sinó de planificar i organitzar dinàmiques que permetin als infants prendre iniciatives i desenvolupar una actitud creativa, dinàmica i optimista, per tal de desenvolupar la seva curiositat i generar aprenentatge de forma individual i autònoma (sempre tenint en compte la figura del mestre/a). Tenint molt clar que tot i la llibertat d'expressió i el protagonisme dels infants, s'ha de tenir preparades estratègies per tal d'assegurar el millor desenvolupament possible. Aquesta llibertat en les sessions, comportarà que els/les mestres hauran de tenir una gran capacitat d'adaptació i reconducció de la situació, tenir els objectius clars i pautes marcades.

Deixant el bloc més reflexiu i fent una mica més d'anàlisi a l'ús de les xarxes i la difusió, és molt important treballar amb els infants aquesta influència mediàtica positivament. El món de les noves tecnologies, com bé s'ha comentat anteriorment, és un dels principals agents socialitzadors, fent que el contingut que es transmet per aquests canals sigui incontrolable i amb tendència a la propagació de rols i estereotips. D'aquesta forma, treballant amb els nens i nenes el contingut de forma reflexiva i sana, podran desenvolupar un esperit més crític i aprendre a jutjar la veracitat del que senten i veuen.

Altrament, fent als infants plenament responsables tant de la creació de contingut, com de la difusió d'aquest, generarà un clima motivacional, fent-los sentir autònoms i competents. No només treballaran pel coneixement individual i de grup-classe, sinó que emprendran un projecte de conscienciació en l'àmbit social, aportant els coneixements desenvolupats a la societat, tot generant discursos reflexius.

6.2. Contextualització

Aquestes propostes estan pensada per dur-se a terme, l'apartat d'Educació Infantil al curs d'EI5 i l'apartat de Primària a 5è de Primària, en grups d'uns 25 infants aproximadament. Està encarat en aquests cursos a causa de la inicial idea d'implicació de diverses escoles en aquest projecte, tanmateix, s'ha hagut d'adaptar el desenvolupament, sent aquest el resultat. La part de primària, encara que està plantejada per 5è, també es podria treballar en altres cursos, atès que és una proposta oberta a modificacions i el desenvolupament de les sessions es basa molt en el procés de construcció i reflexió dels infants. D'aquesta forma, es pot incrementar o simplificar el nivell d'intervenció reflexiu, adaptant-se a les característiques del grup-classe.

Està plantejada per dur-se a terme a una escola mixta sense segregació per sexes, indiferentment de la tipologia de l'escola (pública, concertada o privada).

La proposta sorgeix de la necessitat de tractar el sexe, el gènere i la identitat a les aules, atès que continua sent un tema controvertit. La no participació de les escoles i, per tant, el no desenvolupament de la part pràctica d'aquest TFG com estava originalment plantejada, ha comportat una limitació real a l'hora de tractar els coneixements a l'aula, veient-se aquests justos/limitats pel que fa a la diversitat de gènere i quedant-se estancats en el binarisme. Per una banda, en l'apartat d'infantil s'adapta a fer una introspecció personal i coneixement els principis fonamentals introduint la reflexió bàsica i centrada en el binarisme. D'altra banda, en l'apartat de primària s'hagués pogut fer una intervenció més profunda en el cas de no plantejar-la des de zero, partint dels coneixements dels infants. En no poder fer-ho, es va considerar adient no crear uns coneixements previs idíl·lics, segurament molt diferents dels reals, i partir de zero, havent de fer activitats del mateix caire i amb coneixements bàsics com la unitat d'Educació Infantil.

6.3. Temporització

La programació està feta d'acord amb una temporització regular marcada en cada sessió. Tanmateix, es tracta d'una aproximació a com es podria executar la proposta, sent la temporització real adaptable a cada escola. Les característiques dels infants comportaran que la distribució del temps sigui més eficaç o entretinguda. D'aquesta forma, en les escoles es podria fer una enquesta prèvia per saber de quin punt parteixen els nens i nenes i podent modificar i/o adaptar la intervenció amb més o menys sessions.

És un total de 6 activitats (tant a Infantil com a Primària), 4 corresponents al bloc 1 i 2 al bloc 2. En general, es tracten d'activitats d'una o dues sessions, cadascuna al voltant d'una a dues hores, quedant 14 sessions aproximadament a la unitat d'Infantil i 18 a la de Primària. Tenint en compte poder fer dues sessions per setmana, la intervenció duraria al voltant de dos mesos.

	EDUCACIÓ INFANTIL			EDUCACIÓ PRIMÀRIA		
BLOC 1	Activitat 1	Sessió 1	60 mins.	Activitat 1	Sessió 1	60 mins.
		Sessió 2	60 mins.		Sessió 2	60 mins.
	Activitat 2	Sessió 1	60 mins.	Activitat 2	Sessió 1	120 mins.
		Sessió 2	60 mins.			
	Activitat 3	Sessió 1	60 mins.	Activitat 3	Sessió 1	60 mins.
	Activitat 4	Sessió 1	90 mins.	Activitat 4 (Possible necessitat d'una sessió més)	Sessió 1	60/90 mins.
		Sessió 2	90 mins.		Sessió 2	60/90 mins.
					Sessió 3	60/90 mins.
BLOC 2	Activitat 1	Sessió 1	120 mins	Activitat 1	Sessió 1	60/90 mins.
		Sessió 2	120 mins.		Sessió 2	60/90 mins.
					Sessió 3	60/90 mins.
	Activitat 2	Sessió 1	120 mins.	Activitat 2	Sessió 1	Sessions de creació, durada segons les necessitats dels infants

6.4. Objectius i continguts

Objectius

1. Conèixer les diferències físiques entre sexes
2. Descobrir el pròpi cos i l'aliè
3. Conèixer la diferència entre sexe i gènere
4. Trencar els estereotips i rols de gènere
5. Identificar el llenguatge i expressions sexistes
6. Prevenir conductes discriminatòries
7. Respectar la diversitat
8. Crear produccions artístiques lligades amb el gènere
9. Conscienciar a través de la difusió de les xarxes socials del coneixement, la igualtat de gènere i l'eliminació d'estereotips i rols de gènere

Continguts

- El sexe i el gènere
- La identitat personal
- La identitat de gènere
- Els estereotips i els rols

6.5. Àrees, capacitats i competències

	INFANTIL
ÀREES	<p>Descoberta d'un mateix i dels altres</p> <ul style="list-style-type: none"> - Autoconeixement i gestió de les emocions - Relacions afectives i comunicatives <p>Comunicació i llenguatges</p> <ul style="list-style-type: none"> - Observar, escoltar i experimentar - Parlar, expressar i comunicar
CAPACITATS	<p>1. Aprendre a ser i actuar de forma cada vegada més autònoma</p> <ul style="list-style-type: none"> - Progressar en el coneixement i el domini del seu cos, en el moviment, i la coordinació, tot adonant-se de les seves possibilitats - Assolir progressivament seguretat afectiva i emocional i anar-se formant una imatge positiva d'ell mateix i dels altres <p>2. Aprendre a pensar i a comunicar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Progressar en la comunicació i expressió ajustada als diferents contextos i situacions de comunicació habituals per mitjà dels diversos llenguatges <p>4. Aprendre a conviure i habitar el món</p> <ul style="list-style-type: none"> - Conviure en la diversitat, avançant en la relació amb els altres i en la resolució pacífica dels conflictes

	PRIMÀRIA
ÀREES	<p>1. Àmbit de llengües</p> <p>2. Coneixement del medi natural, social i cultural</p> <p>3. Educació artística</p> <p>4. Educació per al desenvolupament personal i la ciutadania</p>
COMPETÈNCIES	<i>Competències transversals</i>

	<p><u>1. Competència comunicativa lingüística i audiovisual</u></p> <p>Dimensió comunicació oral</p> <p>Competència 1. Comprendre textos orals de la vida quotidiana, dels mitjans de comunicació i escolars</p> <p>Competència 3. Interactuar oralment d'acord amb la situació comunicativa, utilitzant estratègies conversacionals</p> <p>Dimensió expressió escrita</p> <p>Competència 9. Produir textos de tipologies diverses amb un lèxic i estructura que s'adeqüin al tipus de text, a les intencions i al destinatari.</p>
	<p><u>2. Competència artística i cultural</u></p> <p>Dimensió percepció, comprensió i valoració</p> <p>Competència 2. Utilitzar elements bàsics dels llenguatges visual, corporal i musical i estratègies per comprendre i apreciar les produccions artístiques</p> <p>Dimensió interpretació i producció</p> <p>Competència 5. Emprar elements bàsics del llenguatge visual amb tècniques i eines artístiques per expressar-se i comunicar-se</p> <p>Dimensió imaginació i creativitat</p> <p>Competència 9. Dissenyar i realitzar projectes i produccions artístiques multidisciplinàries</p>

3. Competència del tractament de la informació i competència digital

Dimensió instruments i aplicacions

Competència 2. Utilitzar les funcions bàsiques de les aplicacions d'edició de textos, tractament de dades numèriques i presentacions multimèdia

Competència 3. Utilitzar programes i aplicacions de creació de dibuix i edició d'imatge fixa, so i imatge en moviment

Dimensió comunicació interpersonal i col·laboració

Competència 7. Realitzar comunicacions interpersonals virtuals i publicacions digitals

Competència 8. Realitzar activitats en grup utilitzant eines i entorns virtuals de treball col·laboratiu

Competències específiques centrades a conviure i habitar el món

7. Competència en el coneixement i la interacció amb el món físic

Dimensió personal

Competència 3. Qüestionar-se i usar l'argumentació per superar prejudicis i consolidar el pensament propi

Dimensió interpersonal

Competència 4. Mostrar actituds de respecte actiu envers les persones, les seves idees, opcions, creences i les cultures que les conformen

Competència 5. Aplicar el diàleg com a eina d'entesa i participació en les relacions entre les persones

Competència 6. Adoptar hàbits d'aprenentatge cooperatiu que promoguin el compromís personal i les actituds de convivència

6.6. Desenvolupament de les propostes didàctiques

6.6.1. Educació Infantil

BLOC 1: TREBALLEM EL COS I LA IDENTITAT

Activitat 1: És un nen o una nena?

Objectius específics

- Comprendre que l'aparença física no determina el sexe/gènere
- Identificar com es veu cada infant a si mateix.
- Acceptar la diversitat.

Temporització: Dues sessions d'una hora

Desenvolupament de les sessions

SESSIÓ 1:

(Prèviament a la sessió, demanarem als nens i nenes que vinguin vestits a l'escola amb la seva roba preferida)

Seurem tots junts i mostrem diverses il·lustracions:

- d'un/a nen/a neutra que no s'identifica
- d'un nen
- d'una nena

Preguntarem si és un nen o una nena. Després preguntarem per què han reconegut què era i marcarem els atributs. Ex. cabells, roba...

Les il·lustracions seran en una cartolina on a la base només hi hauran dibuixats els cossos nus i estaran vestits amb roba que es pugui afegir i treure. Per torns, jugarem amb diferents robes, cabells, complements (sense que vegin el cos nu). Sortiran els nens i nenes amb grups de 4/5 i canviaran als tres personatges. Tornarem a fer les preguntes.

Després d'haver estat fent combinacions, posem exemples reals amb els infants de l'aula utilitzant peces de roba exteriors que portin ells/es o en portarem com a material.

Tot seguit, farem una reflexió sobre si la roba, complements, etc. determinen si són nens o nenes.

Com a activitat de creació, farem una producció per tal de treballar que l'aparença física no va lligada al sexe d'una persona. Es tracta d'un tipus de quadernet amb diverses capes combinables. A cada pàgina hi haurà una persona dividida amb tres parts: cap, tronc i cames. Cada part serà combinable amb la resta de capes, de forma que hi haurà moltes variants, podent-se conjuntar la roba i els pentinats d'uns i altres sense diferenciar si són nens o nenes.

Exemple:

Figura 5: Exemple activitat quadernet. Extret de Garrido, F. i Vicente, P.

Farem fotos dels infants amb la seva roba preferida, atès que seran ells i elles els que apareixeran en les pàgines dels quadernets.

Mentre es fan les fotos, els infants triaran 5 companys i companyes que volen que hi hagi al seu quadernet (amb el requisit que l'elecció sigui mixta)

SESSIÓ 2:

Repartirem a cada infant les fotografies amb blanc i negre que prèviament van escollir pel seu quadernet (dos per pàgina, col·locades horitzontalment)

Els nens i nenes pintaran el cos de les fotografies com ells i elles vulguin.

A mesura que vagin acabant de pintar, els/les mestres ajudarem a retallar les imatges en les tres parts establertes i juntarem com a quadernet (constarà d'una cartolina com a base amb els folis de les fotos retallades per fer el combinable).

Material

- 3 cartolines plastificades amb els 3 cossos
- Recanvis pels cossos: diferents peces de roba de colors, complements, pentinats, joguines...
- Velcros/blutack recanvis
- Material escolar: llapis, goma, colors
- Folis i cartolines DIN A4
- Càmera
- Imatges impreses

Activitat 2: Coneixem el nostre cos

Objectius específics

- Conèixer les diferències físiques entre sexe masculí i femení.
- Identificar com es veu cada infant a si mateix.
- Utilitzar l'art com a eina d'expressió

Temporització: Dues sessions d'una hora aproximadament

Desenvolupament de les sessions

SESSIÓ 1:

Recuperarem les il·lustracions de la sessió anterior per parlar sobre les diferències físiques entre nens i nenes. Preguntarem una altra vegada, aquest cop sense ensenyar les cares, si saben si són nens o nenes depenent de com van vestits per veure i/o repassar el fet que la roba i complements no determinen el sexe. Un cop havent fet el repàs, despullarem les figures per veure els seus genitals i parlarem de les diferències físiques.

Posteriorment, farem una producció on cada infant crearà el seu cos. Primerament, repartirem a cada infant la seva fotografia impresa que es va dur a terme per la primera sessió i dos plàstics acetats DIN A4. En les làmines de plàstic acetat calcaran la seva silueta. Posteriorment, ompliran amb plastilina en una de les làmines la seva silueta amb la roba que ells i elles vulguin. D'aquesta forma, podrem veure la concepció que tenen els infants d'ells/elles mateixos/es.

SESSIÓ 2:

Repartirem als infants les làmines de la seva fotografia i el plàstic acetat que només té la silueta buida. Explicarem als nens i nenes que hauran d'omplir-la amb plastilina, aquest cop amb el seu cos nu. Tanmateix, plantejarem que el color de pell de cada persona és diferent i que, per tant, la plastilina de color "carn" no ens serveix. Experimentarem amb els colors de plastilina per aconseguir crear un color similar a la pell dels infants per poder omplir la làmina d'una forma més realista.

Material

- 3 cartolines plastificades amb els 3 cossos
- Material escolar, llapis, goma, colors
- Fotos impreses de cada infant
- Plàstic acetat
- Plastilina
- Retoladors permanents de color negre

Activitat 3: Armando, el hado

Objectius específics

- Comprendre que no hi ha activitats, comportaments i pensaments lligats al sexe/gènere.
- Identificar com es veu cada infant a si mateix.
- Conèixer els propis gustos i els dels demès.
- Acceptar la diversitat.
- Utilitzar l'art com a eina d'expressió

Temporització: una sessió d'una hora

Desenvolupament de la sessió

Comencem la sessió fent la següent dinàmica:

Els nens i nenes es posen en rotllana i sempre queda un infant al mig. Aquest és l'encarregat de dir QUE ES MOGUI QUI... i ha d'afegir la característica. Pot ser alguna cosa física, una afició, activitat, gust, etc.

Exemples:

- Que es mogui qui li agradi el color groc
- Que es mogui qui li agradi la pel·lícula Toy Story
- Que es mogui qui li agradi jugar a fet i amagar

El joc es tracta de quan els nens i nenes es sentin identificats amb la frase que digui l'infant del mig, han de canviar de lloc dins la rotllana. La persona del mig ha de buscar un lloc també, quedant en cada ocasió un infant diferent al centre per dir Que es mogui qui...

Seguidament reflexionarem sobre si els gustos que han dit durant el joc són de nens, de nenes, són activitats per tothom, etc. Veient que sí que hi ha activitats en les quals hi ha segregació.

Durant la reflexió, anirem anotant a la pissarra els infants que s'identifiquen amb cada característica i preguntant també quina és la seva preferida per posteriorment fer una activitat.

A continuació, llegim el següent conte *Armando, el hado* (veure a annex). Tracta sobre un nen que el seu somni és convertir-se en un *hado*. Per tal d'aconseguir-ho ha de viure burles i discriminació, sent jutjat pels estereotips de gènere. Tanmateix, lluita per aconseguir el seu somni i acaba sent un gran *hado*.

Figura 6: Portada conte *Armando el hado*. Extret de Laura_mc

En acabar el conte farem una reflexió on es podrien incloure les següents preguntes (preguntes orientatives pel/la mestre/a durant la conversa amb els infants):

- Què ha passat?
- Us sembla bé que l'Armando sigui un hado? Per què?
- Per què se'n reien la resta de fades? Està bé?
- Ens riuríem d'un nen que vingués a l'escola amb una disfressa de fada?
- I si anés amb una faldilla?
- L'Armando ha aconseguit ser un hado? Com?
- Que un nen sigui un hado vol dir que en sap menys que una nena?

Per acabar, reflexionarem sobre els gustos dels infants i les activitats que fan. Ho lligarem amb el conte per veure que els gustos no depenen del sexe i que no han de jutjar a ningú per les seves aficions, la forma de vestir, etc.

Recuperarem els gustos que hem apuntat anteriorment a la pissarra amb el joc de QUE ES MOGUI QUI... Finalment, els nens i nenes faran una producció on dibuixaran com s'imaginen a l'Armando el hado i a ells i elles fent la seva activitat apuntada a la pissarra.

Material:

- El conte
- Folis DIN A4
- Material escolar (llapis, gomes, colors)

Activitat 4: Som diferents?

Objectius específics:

- Comprendre que les activitats no tenen per què estar lligades al sexe/gènere
- Acceptar la diversitat
- Identificar les pròpies diferències i les alienes com trets positius
- Utilitzar l'art com a eina d'expressió

Temporització: Dues sessions d'hora i mitja

Desenvolupament de les sessions

SESSIÓ 1:

Per començar la sessió veurem el següent curtmetratge: [L'eriçó](#).

Figura 7: Fotograma curtmetratge *L'eriçó*. Extret de Adictivo365.com

Un cop finalitzat, realitzarem una conversa a tall de reflexió amb els infants (les següents preguntes poden servir com a guió pel/la mestre/a:

- Té culpa l'eriçó de ser diferent?
- Ell vol fer mal als seus companys i companyes?
- Què fan al principi els nens i nenes de la classe?
- Com se sent l'eriçó?

- S'hauria de treure les punxes per agradar als nens i nenes?
- Poden els nens i nenes obligar a l'eriçó a treure's les punxes?
- Com solucionen el problema? Fan fora a l'eriçó? L'accepten com és ell i l'ajuden?
- L'eriçó és un nen. Si les punxes fossin polseres i collarets brillants, se'ls hauria de treure per agradar als nens i nenes?
- Tots els animals eren iguals?
- És dolent ser diferent?

Seguidament, farem un joc per tal que els nens i nenes experiencïïn el rebuig per part dels seus companys i companyes. Els infants en grups de 5 aprox. sortiran de l'aula i se'ls assignarà un element físic característic que, o bé els faci formar part del grup, o bé els diferenciï de la resta de companys i companyes. Per exemple, el tipus de roba, els cabells, el gènere (un grup tot de nens i una nena, o viceversa), etc. Tindrem roba, disfresses i/o material per tal de caracteritzar als infants pel joc. Quan tornin a entrar a l'aula, la resta de nens i nenes els deixaran entrar o no, explicant el criteri que estan seguint.

- Tu no pots entrar perquè a la classe no poden entrar nens amb faldilla.
- Tu pots entrar perquè només entren les nenes amb cabells llargs.
- Tu no pots entrar perquè no portes les sabates de color blanc.
- Tu no pots entrar perquè ets un nen.

Continuant treballat en el joc i en l'anterior sessió, aprofitarem "lo diferent" per tal d'introduir els estereotips i rols de gènere. Portarem imatges d'estereotips de gènere tipus joguines, oficis, etc (veure a annex). A la pissarra farem dues columnes: dels nens o de les nenes. Aniran sortint els infants per torns i col·locant les imatges en la columna "corresponent". D'aquesta forma, farem una llista a la pissarra de les coses que són per nois i per noies i un cop s'acabin les imatges els preguntarem si en saben més. En cas que algun infant digui que algun dels estereotips, o les seves propostes són per nens i nenes, farem un espai al mig de les dues columnes per posicionar-ho també a la pissarra.

SESSIÓ 2:

Recordarem als infants el curtmetratge que haurem visionat i el conte *Armando, el hado* (projectarem una imatge de l'eriçó i d'un *hado* i preguntarem: Qui són aquests? Recordeu què els hi passava?) per resoldre preguntes com les següents relacionades amb les

imatges i les llistes. L'objectiu és veure que no és qüestió de canviar a la persona diferent, sinó d'acceptar la seva diversitat, atès que tots som diversos.

- Farem que un nen es tregui la faldilla perquè pugui entrar a classe? Per què una nena pot entrar a classe amb faldilla i un nen no?
- Si una nena vol ser mecànica, pot ser-ho?
- ...
- (on volem arribar → Exemple) Llavors, si una nena pot ser mecànica (assenyalant la columna de coses per nens) i un nen pot portar faldilla, podem esborrar les dues llistes i fer-n'hi una sola de coses per tots i totes?

Per acabar, farem una creació conjunta entre tots i totes. Prèviament deixarem triar als nens i nenes un estereotip de la llista perquè es puguin vestir, disfressar i/o similar d'aquest. L'activitat consta en fer un mural de les siluetes dels infants disfressats representant diferents oficis, accions, etc. sense representar el gènere de la figura. El mural es realitzarà a un rotllo de paper de mural, on els nens i nenes s'aniran estirant de forma que s'interpreti de què van vestits i la resta els repassaran la silueta. Finalment, amb pintures pintaran les siluetes perquè s'entengui millor el dibuix.

Material

- El curtmetratge
- Ordenador/projector
- Imatges plastificades de rols, estereotips de gènere, accions, etc.
- Roba, perruques, elements "decoratius" per fer distincions al joc.
- Rotllo de paper mural
- Material escolar: llapis, goma, colors
- Retoladors
- Pintura
- Bates/roba per poder embrutar

BLOC 2: ACCIÓ!

Activitat 1: El mural

Objectius específics

- Comprendre que les activitats no tenen perquè estar lligades al sexe/gènere
- Aceptar la diversitat
- Identificar les pròpies diferències i les alienes com trets positius
- Utilitzar l'art com a eina d'expressió i comunicació
- Crear discursos reflexius a través de l'art

Temporització: dues sessions de dues hores aproximadament

Desenvolupament de les sessions

SESSIÓ 1:

Recordem amb els infants el treballat anteriorment. Induirem la conversa cap a la importància de transmetre el missatge que hem estat treballant les sessions anteriors: És important que la gent sàpiga que tots i totes som iguals i diferents? Com podem fer perquè les nostres famílies sàpiguen què hem fet en les classes anteriors? I si utilitzem la web de l'escola?

Explicarem als infants que farem un vídeo exposant el mural que s'ha treballat en sessions anteriors i que ells i elles seran els i les encarregades d'explicar i transmetre el missatge.

Farem una pluja d'idees del que han après i volen transmetre els nens i nenes i ho anirem anotant a la pissarra.

La resta de sessió la destinarem a preparar material pel vídeo i practicar. Cada infant escriurà un missatge en un foli i el decorarà per tal de sortir tots i totes transmetent el missatge.

SESSIÓ 2:

Destinarem la primera estona de la sessió a acabar de practicar i disfressar-nos. Seguidament, començarem amb la gravació del vídeo.

Material

- El mural dels infants
- Vestuari i disfresses
- Càmera
- Folis
- Material escolar

Activitat 2: Jo sóc diferent perquè...

Objectius específics

- Identificar com es veu cada infant a si mateix
- Comprendre que les activitats no tenen per què estar lligades al sexe/gènere
- Acceptar la diversitat
- Identificar les pròpies diferències i les alienes com trets positius
- Utilitzar l'art com a eina d'expressió i comunicació
- Crear discursos reflexius a través de l'art

Temporització: Una sessió de dues hores

Desenvolupament de la sessió

Recordarem amb els infants el conte de *Armando el hado* i el curtmetratge de l'erioçó per tornar a parlar de les diferències de gènere (projectarem una imatge de l'erioçó i d'un *hado* i preguntarem: Recordeu qui són?). Explicarem als infants que tornarem a crear contingut per difondre a les famílies la igualtat.

- Per què era diferent l'Armando?
- I l'erioçó?
- Que tenim de diferent com a classe?
- I cadascú de vosaltres?
- Ser diferents ens fa ser estranys?
- Quines característiques vam dir que "són de nens" i quines "de nenes"?

Anirem apuntant a la pissarra els trets que caracteritzen als infants i al grup-classe i els estereotips de gènere. Posteriorment, repartirem als infants un foli (en blanc o de colors) per tal que cadascú d'ells i elles apuntin què els fa diferents com a individus. També prepararem tres cartells, en els quals hi posarà "COSES DE NENS I COSES DE NENES", "SOC DIFERENT PERQUÈ", "LA CLASSE [D'EI 5] SOM DIFERENTS PERQUÈ..."

Aquest cop farem un vídeo dividit en tres parts: en la primera part, els infants sortiran dient estereotips de gènere i acabaran transmetent el missatge que no hi ha coses de nens i coses de nenes; en la segona part, apareixeran els nens i nenes amb el foli que explicarà què els caracteritza i els fa "diferents", mostrant que tot i que poden tenir característiques o

gustos diferents de la resta de companys i companyes o associats contràriament al seu gènere, el que s'ha de fer és lluitar per la inclusió; i finalment en la tercera part, apareixeran els infants explicant què els fa diferents com a grup-classe. Finalment tots i totes juntes diran un missatge que haurem escollit juntes per transmetre la igualtat i trencar amb els estereotips i rols de gènere.

Paral·lelament, també gravarem als nens i nenes duent a terme les activitats i característiques que han anat nomenant tant com trets individuals, com de grup-classe, imatges que apareixeran intercalades entre els missatges dels infants.

Material

- Folis DIN A4
- Cartolines o rotllo de mural
- Material escolar: llapis, goma, colors
- Càmera
- Ordinador
- Pantalla/projector

6.6.2. Educació Primària

BLOC 1: TREBALLEM EL COS I LA IDENTITAT

Activitat 1: Dibuixa una persona

Objectius específics

- Entendre la diferència entre sexe i gènere
- Conèixer els elements biològics i socioculturals lligats a sexe i gènere
- Acceptar la diversitat
- Crear discursos reflexius

Temporització: Dues sessions d'una hora

Desenvolupament de les sessions

SESSIÓ 1:

Es reparteix un foli a cada infant i demanem que dibuixin una persona, sense especificar sexe/gènere. Un cop tots els dibuixos acabats, els posarem tots junts i demanarem que els classifiquin. Segurament la classificació més fàcil que es farà, partirà del binarisme, separant els dibuixos segons si són homes o dones. Un cop feta la divisió homes/dones introduïrem més dibuixos per generar confusió (que no es distingeixi el sexe o gènere) (veure a annex). Jugarem amb les classificacions, preguntant per altres més enllà de la que sorgeixi per primer cop: Quines persones són més femenines? Quines més masculines? Quines semblen tenir més poder? Quines deuen ser treballadores? Quines persones són cuidadores de la llar i/o dels infants? Quines podrien treballar en un ofici on es requereixi força física? (entre d'altres). En cada agrupació s'aniran preguntant les següents preguntes (o similars, adaptades a cada classificació):

- Per què estan dividits així?
- Quin criteri heu seguit per fer aquests grups?
- Per què creieu que pot ser una classificació vàlida?
- Es fa aquesta classificació a la vida real?
- Quan?
- Perjudica alguna persona aquest tipus de classificació?

Un cop havent reflexionat sobre les possibles classificacions, tornarem a centrar-nos amb la divisió sexe/gènere i preguntarem d'acord amb què distingeixen els homes de les dones. Posteriorment, procedirem a la reproducció del primer vídeo de *Dibuixant el gènere: capítol 1*, disponible en el següent enllaç: https://www.youtube.com/watch?time_continue=177&v=0HJKzMTEzeU&feature=emb_title

SESSIÓ 2:

Tornarem a reproduir el vídeo amb el qual vam acabar la sessió anterior. Seguidament, dividirem la classe en petits grups i a cada grup els donarem unes targetes amb trets biològics i culturals i els hauran de classificar segons si són factors lligats al sexe o al gènere (veiem a l'annex). Un cop acabats tots els grups, es farà una posada en comú. Es tindrà habilitada a l'aula una zona amb dues columnes amb els cartells trets biològics/trets culturals per tal que els nens i nenes puguin anar situant les targetes i explicant per què cadascuna està posicionada en un lloc i corregint-ho si s'escau. Es valorarà el fet que gairebé tots els trets que ens defineixen com a homes o dones són culturals més que biològics

S'hauria de tancar la sessió reconeixent que el sexe depèn de factors biològics, mentre que el gènere és una construcció social.

Al final de cada sessió, els infants apuntaran en un quadern els coneixements que han après, per tal d'acabar la proposta didàctica amb un recull dels coneixements treballats. En aquest cas, entre tots definirem què és el sexe i què és el gènere i quin tipus de factors se li atribueix a cada concepte.

Material

- Folis DIN A4
- Material escolar: llapis, goma, colors
- Imatges de persones
- Vídeo
- Ordenador i pantalla/reproductor
- Targetes trets biològics/culturals
- Cartells trets biològics/culturals
- Llibreta individual

Activitat 2: Clara, la niña que tenía sombra de chico

Objectius específics

- Conèixer els estereotips de gènere
- Valorar els criteris que fan discriminar per gènere
- Acceptar la diversitat
- Crear discursos reflexius
- Transmetre estereotips i rols de gènere mitjançant una situació fictícia

Temporització: Una sessió de dues hores

Desenvolupament de la sessió

Començarem la sessió llegint el conte *Clara, la niña que tenía sombra de chico* (<https://drive.google.com/file/d/1vxpiOW8g6ElkV6vdgPZ2r-Sls4T2EA2s/view?usp=sharing>) i els nens i nenes respondran al quadern les següents preguntes:

- La Clara és un nen o una nena? Per què?
- Per què li ha aparegut una ombra de nen?
- Per què la mare de la Clara insisteix tant en com vol que sigui la Clara?
- Com li senta a la Clara que la seva família la jutgi?
- Al final, què ha pensat la Clara?

Per grups de cinc (aprox.), hauran de buscar situacions en les quals s'han sentit identificats amb el que li ha passat a la Clara i més tard es posarà en comú.

- M'han jutjat mai per la meva aparença física? Quan?
- M'han impedit mai alguna cosa per la meva aparença física?
- M'han jutjat mai per comportar-me "com un nen"/"com una nena"?
- M'han insinuat que canviés algun comportament perquè era "de nens" o "de nenes"?
- He canviat algun aspecte meu perquè no era adequat al que pensa la gent sobre mi?

Seguidament, reproduïrem el vídeo *Dibuixant el gènere: capítol 3* explicant la influència social i la repercussió d'aquesta en la identitat. Vídeo disponible en el següent enllaç: <https://www.youtube.com/watch?v=mXOb2uLxTwU>

A continuació s'utilitzaran les situacions que han sorgit de la reflexió del conte (o que puguin identificar els infants en la societat) per fer un joc de rol. Els nens i nenes aniran sortint en grups petits. D'aquests grups, una persona marxarà i se li assignarà un objectiu/acció, mentre que a la resta se'ls assignarà el comportament que han de tenir envers aquesta persona. Tot seguit esdevindrà l'acció sense que la persona sàpiga quin resposta tindrà el grup contra ella i posteriorment la persona expressarà quin era el seu objectiu i com s'ha sentit envers la resta de companys i companyes.

Exemple:

Accions per persones soles:

- Una nena vol jugar a un esport on només hi ha nens
- Un nen vol portar "roba de nena"
- Un nen porta les ungles pintades a l'escola
- Un nen ensenya als seus companys i companyes la coreografia que s'ha inventat
- Una nena es talla el cabell "com un nen"

Accions per la resta del grup: rebuig verbal, distanciament, burla, acceptació, inclusió, etc.

Finalment es farà una reflexió a través de les següents preguntes:

- Com ens sentim quan rebem suport? I quan ens rebutgen? Per què ens rebutgen?
- Hi ha dret a discriminar/jutjar/posar en ridícul una persona amb motiu de gènere?
- Per què algunes accions estan acceptades per nens i per nenes no (i viceversa)?
- Només podem actuar segons la idea establerta de com actua cada gènere (estereotips i rols)?
- Hem de canviar nosaltres per agradar a la resta de persones o la resta de persones han d'aprendre a tolerar la diversitat?
- Qui dicta els criteris que diuen què és normal i què no?

Material

- El conte *Clara, la niña que tenía sombra de chico*
- Quadern individual
- Ordinador
- El vídeo
- Pantalla/projector

Activitat 3: El llenguatge sexista

Objectius específics

- Identificar el llenguatge sexista en la societat
- Transformar el llenguatge sexista en inclusiu
- Crear discurs reflexiu

Temporització: una sessió d'una hora

Desenvolupament de la sessió

Comencem la sessió fent un joc de prova per treballar la consciència del llenguatge sexista. Tots de peus, el/la mestre/a farà posicionar a un costat de l'aula o l'altre als infants segons les frases que anirà dient ("Els que ... que creuin al costat dret, els que no a l'esquerra"). Tanmateix, dintre d'aquestes frases hi haurà diferents tipus de dirigir-se als infants:

- Els que...
- Els nens i nenes que...
- Els nens que... / Les nenes que...
- Les persones que...
- Les que...

Seguidament, farem una reflexió sobre el que haurà passat (segurament quan el llenguatge del/la mestre/a sigui en genèric masculí, la totalitat dels infants es sentirà identificat i es podrà posicionar, mentre que quan sigui femení, només les nenes es posicionaran). Els nens i nenes respondran les següents preguntes al quadern:

- Quan ens sentim tots i totes identificats? Masculí o femení?
- Per què amb el femení no ens sentim tots i totes identificats si no s'especifica el gènere o el col·lectiu? Les (persones)...
- En què es basa el llenguatge genèric masculí?
- Trobem llenguatge d'aquest tipus en el nostre dia a dia?

Posteriorment, explicarem què és el llenguatge sexista i quines alternatives tenim per no caure en aquest error (utilitzar paraules col·lectives com les persones, el personal, l'equip, la gent, etc.). Amb parelles o grups de tres els infants faran una activitat al quadern on hauran de trobar la solució genèrica al llenguatge sexista més enllà de posar la versió masculina i

femenina (veure a annex). (Els dictarem només les paraules que són el NO. El Sí és la possible solució).

NO: Els metges Sí: El personal mèdic / La professió mèdica

NO: Metges i infermeres Sí: El personal mèdic-sanitari

NO: Els dirigents (d'una empresa) Sí: L'equip dirigent

NO: Els dirigents (polítics) Sí: La classe dirigent

NO: Els ciutadans Sí: La gent del carrer

NO: Els marginats Sí: Les classes marginades

NO: Els lectors Sí: El públic lector

NO: Els espectadors Sí: El públic que assisteix a la representació

NO: Els aficionats al bàsquet Sí: el col·lectiu aficionat al bàsquet / Les persones aficionades al bàsquet

NO: Els majors Sí: la gent gran

NO: Els malalts Sí: la població malalta

NO: Van acudir tots els seus amics Sí: Hi van anar totes les seves amistats

(Recurs extret de Bengoechea, s.d.)

Finalment, corregirem conjuntament l'activitat per veure les diferents opcions de cada infant. Anirem apuntant les diferents propostes per tal de veure la diversitat del llenguatge.

Per tancar la sessió, farem una reflexió sobre com de "fàcil" és incloure a tothom sense necessitat de parlar amb el genèric masculí. Es pot proposar de fer un cartell per posar a l'aula o fins i tot al passadís per tal de tenir aquests recursos lingüístics més a mà.

Material

- Activitat canviar llenguatge sexista (material a annexos)
- Quadern individual

Activitat 4: Influència de la societat

Objectius específics

- Identificar estereotips i rols de gènere
- Identificar els agents socials propagadors d'estereotips i rols de gènere
- Adaptar el contingut perquè no sigui sexista
- Crear discursos reflexius
- Utilitzar llenguatge no sexista i inclusiu
- Utilitzar l'art com a eina d'expressió i comunicació

Temporització: Tres sessions d'una hora i mitja/dos (és possible que es necessiti una sessió més, depenent del progrés de l'enregistrament de vídeo i àudio).

Desenvolupament de les sessions

SESSIÓ 1:

Primer de tot preguntarem als infants on podem trobar discriminacions i sexismes en la societat, fent que ells i elles creïn una llista al seu quadern amb els possibles elements socials que poden contenir contingut sexista.

Es divideix la classe en grups i cada grup haurà de fer una anàlisi de diferents influències socials: cançons, anuncis, pel·lícules i contes (un cada grup). Cada grup, amb la supervisió/aprovació del/a mestre/a, escollirà les cançons/anuncis/pel·lícula/contes que volen analitzar.

- Accions lligades al gènere
- Estereotips de gènere
- Llenguatge sexista

Un cop estigui fet l'anàlisi, posarem en comú per veure si es repeteixen els mateixos patrons/estereotips en els diferents medis. Reflexionarem sobre si és correcte el que transmeten, si és un pensament momentani o social, si té influència sobre altres persones, etc.

Posteriorment, es tornaran a organitzar per grups i canviaran aquests elements per tal que no continguin estereotips (a les cançons, la lletra; als anuncis, la forma com s'anuncia, el

públic, el disseny, etc.; a les pel·lícules i els contes, la història, les característiques dels personatges, etc.) finalment exposaran el resultat. Tots i totes reflexionarem sobre com adaptar els continguts que veiem a la societat de forma que incloguin a tothom i no promoguin els estereotips i rols de gènere.

Finalment, proposarem gravar l'adaptació de la cançó, principalment per dos motius: en primer lloc, es podrà fer servir al bloc dos per fer difusió; en segon lloc, perquè és un recurs "fàcil d'adaptar en comparació d'una pel·lícula i més atractiu en comparació del conte.

Farem còpies per tots els nens i nenes de l'aula. Revisarem un cop més l'adaptació, fent modificacions si s'escau, i plantejarem el tipus de videoclip que volem dur a terme, amb quina tècnica, posada en escena, etc. Una possible tècnica podria ser un *lipdub*. A la mateixa vegada, també començarem a aprendre'ns la lletra per les següents sessions i a preparar el possible material necessari per gravar el vídeo i l'àudio de la cançó.

SESSIÓ 2:

Aquesta sessió estarà dividida en dues parts: primerament assajarem i posteriorment gravarem el contingut, tant de vídeo com d'àudio. Aquesta activitat requerirà exigència i molta implicació per part dels alumnes, no solament a l'escola, sinó que també a casa. En aquesta segona sessió, els infants hauran de venir amb la cançó el màxim possible apresada per tal d'agilitzar el procés.

SESSIÓ 3:

Finalment, en aquesta sessió, es portaran a terme les tasques d'edició i muntatge del vídeo.

Material

- Folis DIN A4
- Material escolar: llapis, goma, colors
- Quadern individual
- Sistema d'enregistrament de so i vídeo: càmeres
- Ordinadors (amb programa d'edició)

BLOC 2: ACCIÓ!

Activitat 1: La marca corporativa

Objectius específics

- Generar contingut inclusiu i igualitari a través dels coneixements de gènere, rols i estereotips
- Identificar els agents socials propagadors d'estereotips i rols de gènere
- Crear discursos reflexius
- Utilitzar llenguatge no sexista i inclusiu
- Utilitzar l'art com a eina d'expressió i comunicació

Temporització: Tres sessions d'una hora/hora i mitja

Desenvolupament de les sessions

SESSIÓ 1:

Explicarem als infants que en aquest bloc seran els encarregats de difondre i continuar generant contingut creat per ells i elles, el qual lluiti per l'educació de sexe i gènere, per la igualtat de drets i condicions i per l'abolició dels estereotips i rols de gènere. A més a més, també inclouran projectes i activitats d'altres cursos (com les produccions del bloc 2 d'educació infantil). Els nens i nenes, crearan un blog cooperatiu i col·lectiu en el qual seran encarregats de gestionar i actualitzar les notícies de l'escola, principalment, que pugui haver relacionades amb el gènere, ja siguin positives (progressos, lluita, intervencions, ect.) o bé negatives (discriminacions, exclusions, estereotips...).

Per això serà necessari crear una marca corporativa. Aquesta serà la primera activitat d'aquest bloc didàctic, en la qual els nens i nenes hauran de desenvolupar un logotip que transmeti els valors que s'han estat treballant en el bloc 1. Així mateix, aquest també posarà referència d'identitat a tot el contingut que es pugui transmetre.

Un cop havent encetat el projecte, explicarem als infants què és una marca corporativa i per a què s'utilitza. En aquesta primera sessió ens centrarem amb el disseny del logotip. També parlarem de què és, com el poden crear i facilitarem alguns exemples (veure a annex) i informació de simbologies lligades al gènere. Per grups d'uns 5 infants aproximadament, podran començar a fer el disseny del logotip i destinaran la resta de la sessió a

desenvolupar-lo (faran els esbossos en el seu quadern personal). En cas que no s'acabi, buscarem altres estones fins a la següent sessió per acabar-lo.

SESSIÓ 2: Sessió destinada al treball del logotip. Aprofitarem per tornar a ensenyar exemples i simbologies de gènere i igualtat.

SESSIÓ 3:

En aquesta sessió els infants presentaran grup per grup la seva proposta de logotip. Hauran de justificar el perquè del disseny, així com les referències amb les quals s'han basat i el seu significat. Un cop presentades totes les propostes, els nens i nenes votaran l'opció que més els agradi per tal de conformar la imatge d'identitat del blog. Altrament, la resta de propostes es publicaran igualment al blog per mostrar la feina de tots i totes.

A continuació, explicarem que els logotips generalment van acompanyats d'un eslògan. Preguntarem si saben què és, si en coneixen alguns dels més famosos i posarem alguns de mostra. Tot seguit farem una pluja d'idees per crear també un eslògan pel blog i tornarem a votar quin ens agrada més i quin encaixa més amb la temàtica i l'objectiu de la web.

Material

- Ordenador
- Pantalla/projector
- Logotips de mostra
- Folis DIN A4
- Material escolar: llapis, goma, colors
- Quader personal

Activitat 2: 3, 2, 1...Propulsió a la xarxa

Objectius específics

- Crear discursos reflexius
- Utilitzar llenguatge no sexista i inclusiu
- Fer servir les xarxes socials per difondre el contingut creat
- Desenvolupar habilitats en les TIC

Temporització: Sessions de creació i continuïtat durant el curs en l'assignatura de visual i plàstica.

Desenvolupament de les sessions

Les primeres sessions les destinarem a deixar enllestit el blog. Es destinarien 2/3 sessions d'una hora aproximadament. Dividirem la classe en diverses comissions:

- Creació del blog: encarregats i encarregades de crear el portal online. El disseny, l'organització, etc.
- Virtualització dels logotips i eslògans (l'escollit per posar-lo on s'escaigui i la resta per presentar-los al blog)
- Introducció del logotip i eslògan: Un cop es tingui digitalitzat, s'haurà d'editar el contingut que s'hagi de penjar al blog i introduir el logotip i l'eslògan com a autoria del document (sempre nomenant els autors reals, la marca corporativa seria de l'escola).
- Redacció de les entrades: Seran els encarregats/ades de fer una breu descripció del contingut que s'ha de penjar originalment al blog:
 1. Qui som i què estem fent: a nivell grup-classe, escola, objectiu específic i general...
 2. Els logotips i els eslògans: explicar el procés, què s'ha fet, com s'ha arribat al resultat i autors/ores.
 3. Vídeo cançó: explicar el procés, què s'ha fet, com s'ha arribat al resultat i autors/ores.
 4. Vídeos Bloc 2 Educació Infantil: explicar el procés, què s'ha fet, com s'ha arribat al resultat i autors/ores.

Un cop posat en marxa el blog, es farà una presentació a la resta d'alumnes de l'escola i es continuarà amb el projecte durant la resta de l'any escolar. Hi haurà encarregats de manteniment del blog més o menys en les mateixes comissions: edició del blog, redacció del contingut, recopilació d'informació i introducció del logotip i l'eslògan. Encara que els infants estaran distribuïts en les diferents comissions, tots i totes s'hauran d'encarregar de fer suport a la resta de companys i companyes si ells/es no tenen feina en aquell moment.

Com a ampliació de l'activitat i promoció del projecte dut a terme, es pot plantejar una idea d'estampar el logotip i l'eslògan en diversos elements (estoigs, bosses d'esport de nanses fines, llapis, braçalets, samarretes, etc.) Tot i que és una part del projecte que pot suposar una gran implicació econòmica, es pot plantejar portant la idea al blog de forma que els/les lectors/res puguin valorar si voldrien comprar els objectes de l'escola contra la discriminació amb motiu de sexe i gènere.

Material

- Ordinadors
- Escàner
- Programa d'edició de fotos i vídeos
- Material creat

6.7. Avaluació

L'avaluació d'aquestes propostes d'intervenció es durà a terme de manera contínua a través de l'observació activa del professorat cap als infants. Per tal de recollir el seguiment, els i les mestres disposaran d'eines d'avaluació i recursos tal com un registre d'incidències o un diari de seguiment (a diferència del primer recurs que és col·lectiu, el segon és un mètode d'avaluació més individual i específic d'actituds d'un infant en condret), eines les quals podran i hauran d'anar utilitzant al llarg de totes les sessions (veure a annex).

Cal destacar, les dinàmiques basades en el debat i la reflexió (pràcticament presents en totes les activitats), també són una eina d'avaluació. Aquests debats proporcionen als i les mestres una idea dels coneixements que tenen i van adquirint els infants sobre la temàtica en qüestió. També ajudaran a orientar les sessions, fent un major incís en la intervenció dels i les mestres per ajudar als nens i nenes a conduir els seus coneixements. En aquestes dinàmiques, és quan els i les mestres podran també fer un seguiment més personal a través del diari de seguiment.

Altrament, la possibilitat de poder passar als infants una mateixa enquesta inicial i final, també mostrarà els progressos que han tingut. Sent aquesta una part opcional de la intervenció didàctica, cada escola pot modificar el contingut de les preguntes amb la informació que volen extreure dels coneixements previs dels infants i la meta que volen assolir amb el desenvolupament de la proposta.

7. Conclusions

Un cop havent finalitzat el desenvolupament d'aquest TFG, s'han pogut extreure un seguit de conclusions, exposades a continuació. Sotmesos a una societat heteropatriarcal i androcentrista amb discriminacions i prejudicis, és molt complicat intervenir-hi per provocar un canvi sociocultural transcendent, atès a tots els pensaments tan arrelats i interioritzats inconscientment inclús en les persones que lluiten pel canvi. Tot i això, sense insistència pel canvi, tampoc s'arribarà enlloc.

Donant un cop d'ull als objectius d'aquest TFG, es pot dir que aquests s'han complert. A través del desenvolupament d'una revisió bibliogràfica en la qual s'han acotat termes i s'ha fet una aproximació conceptual i de diversos discursos de gènere, podent aportar un marc teòric pertinent a trencar els pensaments tradicionals (i encara actuals) sexistes i discriminatoris. Aquesta teoria s'ha utilitzat i implementat a l'hora de crear les propostes didàctiques, fent que en les activitats hi hagi un rerefons conceptual corresponent a la idea d'igualtat lliure de sexismes. D'aquesta forma, els objectius proposats en aquest treball es veuen plasmats en les propostes, sent l'objectiu de divulgar i promoure principal en ambdós llocs, i buscant el canvi de pensament cap a una societat més inclusiva i trencant la concepció actual de sexe i gènere.

El que més es pot destacar de tot el procés d'aquest treball ha estat la contraposició de les escoles a participar en el projecte. Aquest fet denota com encara avui en dia tractar el sexe, gènere i la identitat segueix sent un tema tabú encaixat pels pensaments tradicionals. Ja sigui pel pensament de les escoles, o bé perquè aquestes saben que les famílies no són partidàries de tractar-ho obertament. S'emfatitza en aquest fet a causa de la incoherència que encara avui dia, amb tots els avenços en l'àmbit social, educatiu, cultural, científic, etc. i la influència d'un món globalitzat, encara hi hagi i es desprengui una actitud totalment reticent envers el sexe i el gènere, sent aquests quelcom connatural. Es mostra com amb tot això es viu sota una societat regida per un pensament tradicional, encara que orgullosament es manifesti la llibertat d'expressió.

Adaptar el desenvolupament de la part pràctica, comporta indirectament acotar el tema al binarisme, sent conscient que tractant-se d'un treball de gènere i identitat pot veure's reduït a conceptes molt bàsics. Reiterant lo exposat anteriorment, en viure en una societat de llibertats de pensament i expressió emmascarades, fa que molts temes que haurien d'estar normalitzats no ho estiguin i es creïn tabús que només generen un gran retrocés social en el

desenvolupament global de la cultura. Altrament, també es deu al poc interès i la por de sortir de la zona de confort per part de les famílies i docents que no han estat educats/ades en gènere i per tant no disposen d'eines que permetin una fissura entre aquests pensaments més arcaics i que facilitin la reestructuració d'aquests pensaments.

Hagués estat idoni la creació de propostes d'intervenció amb el suport i la col·laboració de les escoles, tenint en compte la professionalitat i l'experiència de mestres en actiu, tot podent aportar un punt de realitat i millorar la proposta. Encara que no ha sigut possible, no han estat menys els referents amb els quals s'ha basat la proposta. Partint de la realització del projecte *Cos i Art*, a l'escola Francesco Tonucci de Lleida, creat per l'entitat TRAMA Educació. En aquest taller, es treballa la imatge corporal i l'autoidentificació dels infants a través de l'art, lluitant per eliminar prejudicis, estereotips i tabús. Seguint la feina de l'entitat, es pot veure com aquesta és creadora de diversos projectes d'art correlacionats amb temàtiques socials actuals, com és la discriminació, els sexismes, la sostenibilitat, etc. Aquests projectes no busquen tractar els temes per arribar a desenvolupar un coneixement, sinó reflexionar sobre la societat, a la vegada que treballar per "l'adequació als canvis socials que estem vivint i als nous paradigmes epistemològics que ha comportat un viratge important en la manera de pensar respecte a l'ensenyament en general i també en l'aprenentatge de les arts visuals" (Molet, 2007). Tot això TRAMA Educació ho fa des de *IMAGINA*, espai d'educació en l'art i la cultura visual per nens i nenes.

Amb les intervencions i creacions de l'entitat, es pot veure la importància i la transcendència que poden tenir els projectes educatius reflexius, de la manera que poden incidir en el pensament de la societat per aconseguir tombar barreres de pensament i relació, a la vegada que normalitzar temes encara tabús en aquesta societat. La realització de les propostes didàctiques s'ha inspirat en un projecte en la mateixa línia que els d'aquesta entitat, volent aportar una possible intervenció en el paradigma educatiu actual, el qual en major part ignora treballar temes tan importants com el gènere i la identitat, la normalització de la diversitat i la inclusió. Encara que no s'ha pogut transcendir molt en el tema, havent-se d'estacar i seguir en el pensament tradicional de gènere, es considera que les propostes es podrien ser el principi d'una intervenció didàctica més duradora, sent aquesta la part en la qual es treballen els fonaments del tema per tal de trencar els esquemes, d'estereotips i prejudicis que transmet la societat actual. D'aquesta forma, i tractant-se d'una intervenció d'una durada aproximada d'un trimestre, el desenvolupament d'un projecte anual podria aportar la introducció de temes com la diversitat de gènere i afectivosexual.

8. Reflexions personals

Considero adient afegir aquest apartat perquè m'agradaria incidir en un aspecte que considero fonamental. Em sento finalitzant aquesta etapa de formació universitària sense haver tractat temes transcendents que considero fonamentals en el desenvolupament i reconeixement dels infants i que sovint s'invisibilitzen a causa del gran acadèmisme dins de la universitat. Un cop més, mostrant els tabús que hi ha en aquesta societat, atès que temes com el gènere i la sexualitat, la diversitat cultural, la mort, entre molts d'altres, no es tracten i, considero, són essencials en la formació de mestres, mostrant una realitat de les aules actuals.

És per aquest motiu, que he sentit una gran motivació per trencar amb aquestes carències. Per una banda, desenvolupant una proposta d'intervenció per incentivar el tractament d'aquests conceptes a les aules, a la vegada que formant-me en aquest àmbit i continuar la meva formació de mestra més enllà de lo curricular.

En conclusió, aquest TFG ha suposat un estímul més en la motivació per seguir-me formant professionalment fora de l'educació curricular (planificació, metodologia, relació família-escola, dificultats educatives, etc.), sent aquesta transcendental en el desenvolupament acadèmic dels infants. Es lluita pel desenvolupament integral d'aquests en totes les potencialitats, però a la vegada no es treballa més enllà d'aportar uns valors superficials que encaixen en el tradicionalisme sociocultural, que sovint es desvinculen de la diversitat en totes les seves representacions. Altrament, cal destacar que avui dia es planteja un canvi en el paradigma educatiu, en el qual es vol trencar amb el tradicionalisme metodològic. Tanmateix, aquest canvi no pot propiciar sense un reestructurament del pensament social, sent les noves generacions les encarregades d'incloure aquesta nova perspectiva de pensament en el canvi educatiu.

9. Bibliografía

Acker, S. (1995). *Género y Educación: reflexiones sociológicas sobre mujeres, enseñanza y feminismo*. Madrid: Narcea.

Afán, A. (2018). *La diversidad afectivo- sexual en Educación Primaria*. Recuperat de <https://idus.us.es/bitstream/handle/11441/80589/AFAN%20GONZALEZ%20AMPARO%20La%20diversidad%20afectivo-%20sexual%20en%20Educaci%3%b3n%20Primaria.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Aguilar, M. G. (2015). *Roles de genero que los ninos y las niñas de preescolar aprenden a partir de su sexo*. Recuperat de <http://200.23.113.51/pdf/31808.pdf>

Azqueta, I. (2014). *Educación en la diversidad afectivo-sexual desde la familia*. Recuperado de http://sexualidadydiscapacidad.es/wp-content/uploads/Educacion-en-la-diversidad-afectivo-sexual-desde-la-familia_Manual-para-alumnado_CEAPA.pdf

Bengoechea, M. (s.d). *Guía para la revisión del lenguaje desde la perspectiva de genero*. Recuperat de <https://www.bizkaia.eus/home2/Archivos/DPTO1/Noticias/Pdf/Lenguaje%20Gu%C3%ADa%20lenguaje%20no%20sexista%20castellano.pdf?hash=f56c9afc9b752c5034b3f511d9153510>

Bochar, E. (2018). *Feminismos, perspectiva de género y psicoanálisis*. Universidad Autónoma del Estado de Morelos, 35-63. Extret de https://www.researchgate.net/profile/Maria_De_Las_Mercedes_Villa/publication/323642389_Generos_20/links/5aa1765ea6fdcc22e2d11cac/Generos-20.pdf#page=37

Bonfil, C. (2010). Los estereotipos negativos son una enfermedad social. *La Jornada*, 171. Recuperat de <https://www.jornada.com.mx/2010/10/07/ls-portada.html>

Borraz, M (2017). *Los niños a la pista, las niñas a las orillas: el machismo de patio de colegio*. Recuperat de: https://www.eldiario.es/sociedad/centro-periferia-machismo-colegios-intentan_0_719878340.html

- Conética. (s.d.). *Diccionario online de coeducación*. Recuperat de http://www.educatolerancia.com/wp-content/uploads/2016/12/DiccionarioONLINE_DE_COEDUCACION- pdf.pdf
- De Miguel, A. (2015). *Neoliberalismo sexual*. Ediciones Cátedra.
- Echeverría, H. (2018). *Identidades*. Recuperat de <https://psicoguias.com/identidades/>
- EMAKUNDE. (2008). *Los hombres, la igualdad y las nuevas masculinidades*. Instituto Vasco de la Mujer. Recuperat de <https://cpalsocial.org/documentos/892.pdf>
- Escobar, A. (2017). *Feminismo en Educación. Búsqueda de una igualdad de género real en la enseñanza*. Recuperat de <https://eprints.ucm.es/44589/1/TFG%20%28Alejandra%20Escobar%20de%20los%20%20C3%81ngeles%29.pdf>
- García, B. (2019). *Una tarea pendiente: el trabajo de la diversidad afectivo-sexual en las aulas. propuesta didáctica para el alumnado del segundo curso de primaria*. Recuperat de <https://idus.us.es/bitstream/handle/11441/90561/BELEN%20GARCIA%20DOMINGUEZ.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- García, N. (2016). *Identidad de género: rompiendo barreras*. Recuperat de <https://uvadoc.uva.es/bitstream/handle/10324/19371/TFG-L%201363.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Giménez, M. (2018). *Patios coeducativos para combatir la 'dictadura' de la pelota en los colegios*. Recuperat de https://www.eldiario.es/cv/Patios-coeducativos-combatir-dictadura-colegios_0_817868318.html
- Gumier, A. C. (2019). *Proposta didàctica per a tractar les qüestions de gènere a l'escola primària*. Recuperat de http://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/184275/TFG_2019-Gumier%20Molero_Ana%20Carme.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Harris, J. (1999). *El mito de la educación. Por qué los padres pueden influir muy poco en sus hijos*. Grijalbo: Barcelona.

Lagarde, M. (2018). *Género y feminismo: desarrollo humano y democracia*. Siglo XXI Editores México.

Marco, F. M. (2016). *Identidad de género y educación no sexista*. Recuperat de <https://zaguan.unizar.es/record/58905/files/TAZ-TFG-2016-4708.pdf>

Molet, C. (2007). *Un gran interrogant. Qui som i com ens relacionem*. Recuperat de https://educacio.paeria.cat/lleida-ressort/recursos-didactics/SOM_06_07.pdf

Monforte, J. i Úbeda-Colomer, J. (2019). 'Como una chica' un estudio provocativo sobre estereotipos de género en educación física. *Retos: nuevas tendencias en educación física, deporte y recreación*, 36, p. 74-79. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6770629>

Oficina Regional de la OMS per Europa i BZgA. (2010). *Estándares de Educación Sexual para Europa*. Recuperat de https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Standards_for_sexuality_education_Spanish.pdf

OMS. (2010). *Estándares de Educación Sexual para Europa*. Colonia: OMS. Extret de https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Standards_for_sexuality_education_Spanish.pdf

Rafferty, J. (2019). *Niños transgénero y de género diverso*. Recuperat de <https://www.healthychildren.org/Spanish/ages-stages/gradeschool/Paginas/Gender-Diverse-Transgender-Children.aspx>

Ray, S. (2014). *Sex and gender identity: a new perspective for college student development*. Recuperat de https://uknowledge.uky.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1027&context=epe_etds

Regader, B. (2018). La Teoría del Desarrollo Psicosocial de Erik Erikson. Recuperat de <https://psicologiamente.com/desarrollo/teoria-del-desarrollo-psicosocial-erikson>

Roset, M., Pagès, E., Lojo, M. i Cortada, E. (2008). *Guia de coeducació per als centres educatius: pautes de reflexió i recursos per a l'elaboració d'un projecte de centre*. Recuperat de http://cgtense.pangea.org/IMG/pdf/guia_coeducacio_centres_educatius.pdf

Sala, S. (2012). *Juguem? El sexisme en els jocs a l'esbarjo*. Recuperat de <https://repositori.udl.cat/bitstream/handle/10459.1/46446/ssalas.pdf?sequence=6&isAllowed=y>

UNESCO (2016). *Guía para la igualdad de género en las políticas y prácticas de la formación docente*. Recuperat de <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260891/PDF/260891spa.pdf.multi>

Vargas, J. G. (2015). El efecto Pigmalión y su efecto transformador a través de las expectativas. *Perspectivas docentes*, (57).

9.1. Referències visuals

Coll-Planas, G. i Vidal, M. (2016a). Dibuixant el gènere: capítol 1 [Vídeo]. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=0HJKzMTEzeU>

Coll-Planas, G. i Vidal, M. (2016c). Dibuixant el gènere: capítol 3 [Vídeo]. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=lj1-eNablzM>

Garrido, F. i Vicente, P. (s.d.). *Fotografia exemple quadernet* [Figura]. Recuperat de <http://familias.fabiolagarrido.com/ficha-didactica/>

Garrido, F. i Vicente, P. (s.d.). *Fotografia exemple quadernet* [Figura]. Recuperat de: <http://familias.fabiolagarrido.com/ficha-didactica/>

Henrique J. (2019). Logo contra la violència de gènere [Figura]. Recuperat de <https://www.radiolaroda.com/el-concurso-del-logotipo-contra-la-violencia-de-genero-elige-el-diseno-ganador/>

IOC (s.d.). *Els agents de socialització*. Extret de: https://ioc.xtec.cat/materials/FP/Materials/1752_EDI/EDI_1752_M07/web/html/WebContent/u3/a2/continguts.html

Laura_mc. (2012). *Portada conte Armando el hado* [Figura]. Recuperat de https://es.slideshare.net/LAURA_MC/cuento-coeducacin

Sabelskaia, A. (s.d.). Il·lustracions de persones [Figura]. Recuperat de https://es.123rf.com/profile_sabelskaya

ANNEXOS

Annex 1: Justificació metodògica inicial

(prèvia al confinament)

Per una banda, la finalitat és recollir els coneixements dels infants tenen per veure en quina mesura s'ha consolidat en les noves generacions els estereotips de gènere i com han afectat en el pensament dels infants. Un estudi que pot ampliar-se de forma que els resultats serveixin per crear contingut per una educació de gènere adient en cada grup d'infants.

Pel que fa als participants, tot i que és cert que treballar el gènere des de ben petits pot normalitzar i aconseguir la igualtat, la tolerància i el respecte que volem, en aquest cas m'he volgut centrar en fer un mostreig amb els nens i nenes de cicle superior, atès que en aquesta etapa ja tenen interioritzats estereotips i pensaments socialment transmesos i acceptats.

Tenint en compte que el context social que envolta als nens i nenes és una de les principals fonts d'influència, fer l'estudi en un sol centre o en la mateixa tipologia de centres no refractaria la diversa realitat. Així doncs, la mida de la mostra s'acota a tres escoles de Lleida escollides segons les seves característiques. Per tal d'escollir les escoles s'ha seguit els criteris següents: una escola pública, una escola d'alta complexitat (famílies amb risc d'exclusió social) i una escola concertada.

Un cop escollides les escoles, considerant que algunes d'elles només disposen d'una línia per curs i per tal de no influir en el resultat, s'ha aproximat l'estudi en els estudiants d'una sola aula de cada curs de cicle superior, tenint per resultat tres aules de 5è i tres de 6è. Uns/es 150 alumnes seran els participants en respondre una enquesta prèviament elaborada i tancada, per tal d'extreure exclusivament la informació necessària.

D'altra banda, per fer un estudi sobre com es tracta el gènere a l'escola, també es realitza una entrevista a cada centre participant. S'ha volgut donar importància en el context dels infants, les característiques socioculturals i els agents socialitzadors que els envolten. El fet que el centre decideixi incloure l'educació de gènere marcarà una clara diferència en la conformació dels ideals, i consegüentment, de la identitat dels infants. Per contrari, la suma dels mateixos ideals de l'escola amb els diferents inputs de la resta d'agents socialitzadors, continuaran amb la propagació d'estereotips i classificacions establertes en aquesta societat.

D'aquesta forma, els instruments principalment utilitzats en aquest estudi de camp seran enquestes i entrevistes. Les primeres, es tractaran d'enquestes anònimes amb resposta tancada, amb motiu de rebre una informació més concisa sense possibilitat de cohibició en tractar-se d'un tema que no es parla obertament. Les entrevistes, en aquest cas, més enllà de recopilar dades concretes, estan més enfocades a analitzar el context que conforma els coneixements que busquen les enquestes.

Annex 2: Entrevista escoles

(proposada durant el confinament)

- Com es treballa el gènere a l'escola?
- Com es treballen els estereotips i rols de gènere a l'escola?
- Hi ha algun espai/estona destinat a treballar el tema?
- Existeixen problemes de gènere a l'escola? Amb el professorat? Amb els infants?
- Es parla amb els infants quan hi ha algun problema relacionat amb el gènere (posant nom al problema, exemple: discriminació de gènere, estereotips, etc.)?
- Com es treballa la identitat i la identitat de gènere dels infants a l'escola?
- Quin nivell d'autoconeixement creieu que tenen els infants?
- Hauria de tenir més presència l'educació de gènere?
- Afegiríeu/milloraríeu l'educació de gènere/identitat? En cas afirmatiu, com?

Annex 3: Enquesta infants primària

(proposada durant el confinament)

Enquesta infants

1. Soc:
 - Noi
 - Noia
 - Cap de les dues opcions
 - No ho sé
2. Tinc:
 - Penis
 - Vulva
3. Saps què és el sexe?
 - Si
 - No
4. El sexe és...
 - Les característiques físiques (penis/vulva) que diuen si som mascles o femelles
 - El sentiment de ser un noi o una noia
 - Les característiques de comportament associades a ser un noi o una noia
5. Saps què és el gènere?
 - Si
 - No
6. El gènere és...
 - Les característiques físiques (penis/vulva) que diuen si som mascles o femelles
 - El sentiment de ser un noi o una noia
 - Les característiques de comportament (com parla, a què juga, com vesteix) associades a ser un noi o una noia
7. Són el mateix el gènere i el sexe?
 - Si
 - No

(Explicar sexe i gènere)

8. Naixem amb un gènere determinat?
 - Si
 - No
9. Pot canviar al llarg de la vida?
 - Si
 - No
10. Pot ser que una persona tingui sexe masculí i gènere femení, i al revés?
 - Si
 - No
11. Treballes o has treballat mai aquest tema a l'escola?

- Si
 - No
12. I a casa?
- Si
 - No
13. Què t'agradaria saber sobre aquest tema? (resposta lliure)

(Apartat estereotips)

14. La meva joguina preferida quan era petit/a era.....
- Peluixos
 - Transport (cotxes, escalètric, camions, etc.)
 - Nines (Barbies, Nenuco...)
 - Construcció (Playmobil, Lego, etc.)
 - Joc de rol (cuineta, kit doctor/a, kit perruquer/a...)
 - Altres
15. Assenyala les activitats per nois
- Futbol
 - Bàsquet
 - Dansa
 - Patinatge
 - Teatre
 - Cantar i fer coreografies
 - Jugar a lluita lliure
 - Veure un partit de futbol
 - Anar a comprar roba
 - Maquillar-se
16. Assenyala les activitats per noies
- Futbol
 - Bàsquet
 - Dansa
 - Patinatge
 - Teatre
 - Cantar i fer coreografies
 - Jugar a lluita lliure
 - Veure un partit de futbol
 - Anar a comprar roba
 - Maquillar-se
17. ESCRIU dues activitats per nois i dues per noies

(de molt d'acord, d'acord, indiferent, desacord, molt desacord)

18. Els nens vesteixen de blau/verd/marró i les nenes de rosa/lila/taronja
19. Els nens només poden vestir de blau/verd/marró i les nenes de rosa/lila/taronja

20. Les nenes han de portar els cabells llargs i els nens curts
21. Les nenes són més dèbils o fluixes que els nens
22. Les nenes són més sensibles que els nens
23. Els nens que ploren són menys valents
24. Els nens no poden portar vestits i faldilles
25. Les nenes que fan molt esport són masculines
26. Si veig un nen amb les ungles pintades, em sembla estrany
27. Si veig una nena amb el xandall d'un equip de futbol, em sembla estrany.
28. Trio els meus amics i amigues segons si són nois o noies
29. Hi ha feines que són per nois i feines que són per noies (ex. metge per nois i infermera per noia)
30. Als nois els agraden les noies i a les noies els nois

Annex 4: Conte Armando, el hado Activitat 3: Armando, el hado - Bloc 1 d'EI

ARMANDO, EL HADO (ANCA BALAJ MINARU):

HABÍA UNA VEZ UN HADO... Sí, sí, COMO LO OYES, POR FIN PODEMOS DECIR ESO DE “HABÍA UNA VEZ UN HADO”. ESTO ERA COSA IMPENSABLE PORQUE EN LOS CUENTOS SÓLO EXISTÍAN LAS HADAS. ASÍ FUE POR MUCHO TIEMPO Y ASÍ HUBIERA SEGUIDO DE NO SER POR ARMANDO, EL HADO DE NUESTRA HISTORIA.

YA DESDE PEQUEÑO, DESDE QUE TUVO EL PRIMER ENCUENTRO CON SU HADA MADRINA, ARMANDO DECIDIÓ QUE DE MAYOR SERÍA HADO. DESDE ESE MOMENTO SUPO QUE QUERÍA HACER MAGIA Y LLEVAR UNA VARITA MÁGICA CON ESTRELLITAS BRILLANTES, QUERÍA TENER ALITAS DE COLORES Y QUE EL MUNDO ESCUCHARA CAMPANILLAS AL VERLE PASAR. PERO SOBRETUDO, QUERÍA HACER POSIBLES LOS SUEÑOS DE LOS DEMÁS.

COMO PODÉIS IMAGINAR, ESO NO SENTÓ NADA BIEN EN LA FAMILIA: ¿DÓNDE SE HABÍA VISTO ANTES UN CHICO CON ALAS DE COLORES Y VARITA DE ESTRELLITAS? DE TODOS MODOS, PENSARON QUE ARMANDO SE OLVIDARÍA PRONTO, O CAMBIARÍA DE OPINIÓN, QUE ESCOGERÍA UNA PROFESIÓN MÁS DE CHICOS, COMO PODRÍA SER... LEÑADOR. PERO LOS LEÑADORES ERAN DEMASIADO BRUTOS PARA EL GUSTO DE ARMANDO Y NI HABLAR DE ALITAS DELICADAS, NI DE CUMPLIR LOS SUEÑOS DE LOS DEMÁS.

PASARON LOS AÑOS Y ARMANDO NO SE OLVIDABA: SIGUIÓ LEYENDO LIBROS PARA HADAS, PRACTICANDO CON LA VARITA MÁGICA Y PROBANDO ENCANTAMIENTOS EN SU TIEMPO LIBRE.

Y ASÍ LLEGÓ EL DÍA EN QUE ARMANDO DEBÍA APUNTARSE EN LA ESCUELA DE LAS HADAS. CUANDO ESTABA EN LA COLA, NERVIOSO E ILUSIONADO, OYÓ UNA VOZ QUE LE DIJO:

- LA COLA PARA LA ESCUELA DE LEÑADORES ES AL OTRO LADO DE LA CALLE.

ARMANDO SE GIRÓ Y VIO A SU LADO UNA CHICA A LA QUE SÓLO LE FALTABAN LAS ALAS PARA PARECER UN HADA DE VERDAD.

- OH, GRACIAS POR LA INFORMACIÓN, PERO YO QUIERO SER HADO.

EN ESE MOMENTO TODO EL MUNDO DEJÓ DE HABLAR Y TODAS LAS CABEZAS GIRARON HACIA ARMANDO. NADIE DECÍA PALABRA:

¡HABÍA UN CHICO EN LA COLA DE LAS HADAS!

- PARECE QUE NO LO ENTIENDES —DIJO UNA DE LAS CHICAS.- VERÁS... ¿CÓMO TE LLAMAS?
- ARMANDO.
- ¿ARMANDO EL HADO? JA JA JA JA JA —RIERON TODAS LAS CHICAS.

- VERÁS, ARMANDO —CONTINUÓ DICIENDO LA CHICA- SER HADA NO ES COSA DE HOMBRES. LOS CHICOS NO TENÉIS LO QUE HAY QUE TENER PARA SER UNA BUENA HADA, SOIS DEMASIADO BRUSCOS, DEMASIADO PESADOS Y NO HAY ALITAS EN EL MUNDO QUE PUEDAN CARGAR CON VUESTRO PESO.

ARMANDO PREFIRIÓ NO DISCUTIR Y SEGUIR ADELANTE CON SU SUEÑO.

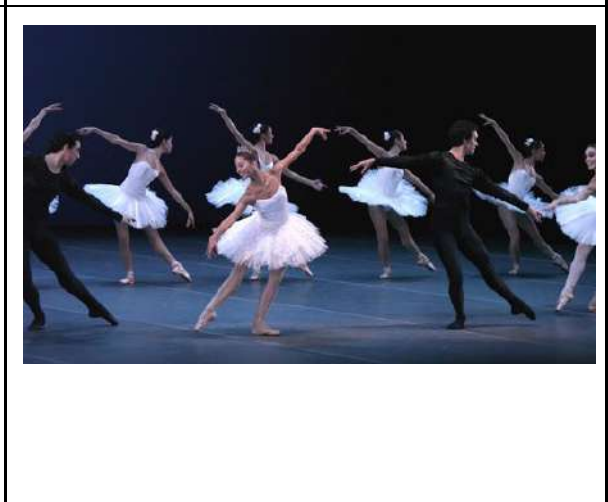
PASÓ EL TIEMPO Y TODAS LAS COMPAÑERAS SEGUÍAN RIÉNDOSE DE ÉL. PERO ARMANDO NO SE RINDIÓ Y SIGUIÓ ESTUDIANDO PARA SER UN HADO MARAVILLOSO, DEMOSTRANDO A TODO EL MUNDO QUE LOS CHICOS TAMBIÉN PODÍAN SER HADOS.

Y LLEGÓ EL DÍA DEL EXAMEN FINAL. A ARMANDO LE DIERON UNA RANA Y UNA SEMILLITA QUE TENÍA QUE CONVERTIR PARA DEMOSTRAR SUS PODERES DE HADO.

ARMANDO CONVIRTIÓ A SU RANA EN UN PRÍNCIPE. DESPUÉS CONVIRTIÓ AL PRÍNCIPE EN UNA PRINCESA Y DESPUÉS EN UNA GIGANTA. COGIÓ LA SEMILLITA Y LA CONVIRTIÓ EN UNA CALABAZA, DESPUÉS CONVIRTIÓ LA CALABAZA EN UNA CARROZA MUY BONITA PARA LA GIGANTA. ARMANDO PODÍA CONTINUAR ASÍ POR VARIAS HORAS, PERO YA NO HACÍA FALTA, TODAS LAS HADAS HABÍAN ADMITIDO QUE ARMANDO ERA UN HADO GENIAL.

ESE MISMO DÍA LE DIERON A ARMANDO SUS ALITAS DE COLORES Y SU VARITA MÁGICA DE ESTRELLITAS Y PUDO CUMPLIR SU SUEÑO. DESDE ENTONCES YA PODEMOS CONTAR NUEVOS CUENTOS Y DECIR “HABÍA UNA VEZ UN HADO...”. Y CUENTO CONTADO, YA SE HA TERMINADO.

Annex 5: Recurs Activitat 4: Som diferents? - Bloc 1 d'EI

Annex 6: Imatges de mostra Activitat 1: Dibuixa una persona - Bloc 1 d'EP

Figura 8: Il·lustracions de persones. Extret de Sabelskaya

**Annex 7: Atributs factors biològics o culturals Activitat 1: Dibuixa una persona
- Bloc 1 d'EP**

Als homes se'ls dóna bé arreglar endolls i diversos objectes de la casa.
Els homes se senten insatisfets si les dones guanyen més diners o tenen llocs de responsabilitat més alts que ells.
Només les dones poden gestar i donar a llum.
Les dones poden tenir cura de les filles i fills millor que els homes.
Les carreres científiques són escollides majoritàriament pels homes.
Els treballs domèstics són exercits principalment per les dones.
Les noies ploren en públic amb més facilitat que els homes.
A les dones se'ls dóna molt bé cuinar.
Als nois els costa més treball mostrar els seus sentiments.
En general, els nois tenen més força física que les dones.

Annex 8: Recurs llenguatge sexista Activitat 3: El llenguatge sexista - Bloc 1 d'EP

FORMA INCORRECTA	FORMA CORRECTA
Els metges	
Els metges i les infermeres	
Els dirigents (d'una empresa)	
Les mestres	
Els ciutadans	
Els marginats	
Els lectors	
Els espectadors	
Els aficionats al bàsquet	
Els àvis	
Els malalts	
Els amics	

Annex 9: Exemples logotips Activitat 1: La marca corporativa - Bloc 2 d'EP

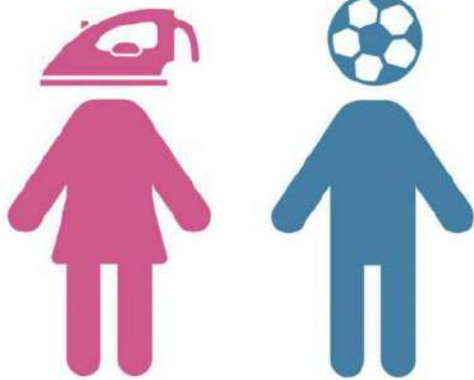

Figura 9. Logo sexista I. Extret de Fernandez, A.

**CONTRA LA
VIOLÈNCIA
DE GÈNERO**

Figura 10. Logo contra la violència de gènere. Extret de Henrique.

Figura 11. Logo igualdad de gènere I. Extret de Laserna.

Figura 12. Logo igualdad de gènere II (amb binarisme i estereotips). Extret de Escobar.

Figura 13. Logo igualdad de gènere III. Extret de Kira.

Figura 14. Logo igualdad de gènere III. Extret de HeForShe.

Annex 10: Recursos d'avaluació

Diari de seguiment

Data:	Activitat:	Sessió
Observació:		
Incidència / intervenció / comentaris		

Registre d'incidències

Data:	Activitat:	Sessió
Alumne/a:		
Observació:		